

สถาบันพระมหากษัตริย์ ท่ามกลางวิกฤตการณ์การเมือง ช่วงต้นระบอบใหม่ของสยาม พ.ศ. 2475-2476

The Monarchy amid political crisis during the new regime
of Siam, 1932-1933: A revisionist

ณัฐพล ใจจริง¹

บทคัดย่อ

การล่มสลายของระบอบเผด็จการทหารในปี 2516 มีผลกระทบอย่างสำคัญต่อ
ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ไทย ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งนี้กลายเป็นแรงดลใจ
ให้เกิดกระแสการเขียนประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ ทว่าด้วยข้อจำกัดของ
ข้อมูลและอารมณ์แห่งยุคสมัยของสังคมไทยที่เพิ่งหลุดออกจากการรวมศูนย์อำนาจ
การเมืองไว้ที่ทหารส่งผลให้เกิดการตีความการปฏิวัติ 2475 ให้มีฐานะเป็นจุดเริ่มต้น
ของเผด็จการทหารในไทย เหตุการณ์กบฏบวรเดชถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญต่อ
การให้ความหมายใหม่กับบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ท่ามกลางวิกฤตการณ์
การเมือง จนกลายเป็นกระแสหลักในการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์และการรับรู้
ในสังคมไทยในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงหลัง
ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่สังคมไทยหันกลับมาให้คุณค่าการปฏิวัติ 2475 ใหม่
ประกอบกับการเผยแพร่หลักฐานใหม่อันมีผลกระทบต่อกระแสการเขียน
ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยใหม่ที่ทำทนายการเขียนในแบบแรก

¹ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Abstract

The collapse of the military dictatorship in 1973 had a significant effect on the historical landscape of Thailand. This political change inspired modern Thai historiography, albeit within the limitations of available data and the mood of the era, characterized by the country's recent emergence from centralized military political power, resulting in the interpretation of the 1932 Revolution as the beginning of the Thai military dictatorship. The Boworadet rebellion is regarded as an important turning point to give a new meaning to the role of the monarchy amid political crisis. This perspective became mainstream in modern Thai political historiography and general perception in Thailand. However, the latest political change in Thailand has caused a social phenomenal and intellectual reevaluation to attribute new values to the 1932 revolution. In addition, new evidence has been published that challenges the modern Thai political historiography.

กรวหน้าพาทย์ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลง

ในรอบหลายทศวรรษที่ผ่านมาภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ไทยมีความเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับแนวคิดและวิธีการศึกษาอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เนื่องจากระบอบเผด็จการทหารที่เคยเป็นศูนย์กลางของอำนาจได้ล่มสลายลง ส่งผลสะท้อนต่อวงการปัญญาชนไทยอย่างกว้างขวาง ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดกระแสความพยายามโต้แย้งการเขียนประวัติศาสตร์แบบจารีตประเพณีที่เน้นเรื่องพระราชพงศาวดารและราชาอาณาจักรที่เคยถูกใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการรักษาอำนาจและความชอบธรรมของรัฐ มาสู่การเขียนประวัติศาสตร์แบบใหม่ที่ท้าทายและปฏิเสธความรู้เกี่ยวกับอดีตแบบเดิม อันก่อกำเนิดความต้องการอดีตแบบใหม่ จนเกิดความพยายามทางปัญญาของนักประวัติศาสตร์จำนวนมากหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่พยายาม

จะเขียนประวัติศาสตร์ไทยแบบใหม่และประวัติศาสตร์ไทยที่แตกต่างไปจากของเดิม เช่น ความพยายามในการให้ความหมายการปฏิวัติ 2475 และรัฐบาลหลังการปฏิวัติชุดต่อๆ มาเสียใหม่²

ทั้งนี้ กระแสของกิจกรรมทางปัญญาของนักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์ ผู้สนใจในการพัฒนาทางการเมืองได้ให้ความหมายการปฏิวัติ 2475 โดยเฉพาะภายหลังการเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และพฤษภาคม 2535 จนมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อความทรงจำของสังคมในช่วงต่อมาเป็นอย่างมาก อันเห็นได้ชัดจากรูประเพณีที่ปรากฏ คือ การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (2521) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2521) และสถาบันพระปกเกล้า (2536) เป็นต้น ทั้งนี้ ในปัจจุบันยังคงมีกระแสการให้ความหมายการปฏิวัติ 2475 ที่แตกต่างกัน อันนำไปสู่การรับรู้การเปลี่ยนแปลง

² Thongchai Winichakul, "The Changing Landscape of the Past: New Histories in Thailand since 1973." *Journal of Southeast Asian Studies* 26, no. 1 (1995), p.99-114.

ทางการเมืองในอดีตของไทยที่ไม่ตรงกัน ระหว่างการตีความของฝ่ายหนึ่งเชื่อว่า การปฏิวัติ 2475 คือ การโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การสถาปนาระบอบประชาธิปไตย กับอีกฝ่ายเชื่อว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเป็น “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ที่ทรงสละพระราชอำนาจให้กับประชาชนไทย โดยการตีความอย่างหลังนี้ก่อให้เกิดการสร้างแนวคิดเรื่อง “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยของไทย” ขึ้น อันนำมาสู่พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยในปัจจุบัน³

อย่างไรก็ตาม การขยายพรมแดนของการตีความหมายว่าการปฏิวัติ 2475 คือจุดเริ่มต้นของประชาธิปไตยเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางภายหลังรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ส่งผลให้การศึกษาการปฏิวัติ 2475 และบทบาทของ “คณะราษฎร” ถูกบูรณะปฏิสังขรณ์ (reconstruction) ให้มีความหมายภายในสังคมอย่างมาก มีงานเขียนทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติ 2475 และคณะราษฎรเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ⁴

อย่างที่ได้อธิบายมาข้างต้น ผู้เขียนมีความเห็นว่ ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เกิดกระแสการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองไทยทั้งในหมู่นักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์สายการพัฒนาทางการเมือง (Political Development) ขึ้นอย่างกว้างขวาง มีการศึกษาประเมินคุณค่าการปฏิวัติ 2475 รวมทั้งปัญหาอุปสรรคของการพัฒนาการเมืองไทยสมัยใหม่ ตั้งแต่ภายหลัง 2475 เพิ่มขึ้น ส่งผลให้เหตุการณ์ “กบฏบวรเดช”/“คณะกู้บ้านกู้เมือง” ได้กลายเป็นเหตุการณ์สำคัญบนสายธารประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ที่

ทั้งนักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์ให้ความสนใจ ในฐานะที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของประวัติศาสตร์การเมืองไทย ก่อให้เกิดกระแสการตีความและการให้ความหมายต่อเหตุการณ์กบฏบวรเดช/คณะกู้บ้านกู้เมืองที่แตกต่างกัน อันถือเป็นทางแยกของการสร้างภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ที่ไม่เหมือนกัน

กล่าวอย่างกระชับแล้ว เหตุการณ์กบฏบวรเดชเป็นชุดของเหตุการณ์การต่อต้านการปฏิวัติที่เกิดขึ้นเนื่อง ภายหลังจากการปฏิวัติ 2475 ที่มีระดับการต่อต้านด้วยกำลังทางการทหาร พร้อมอาวุธยุทโธปกรณ์จากหัวเมืองที่นำ โดยนายพลเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช กฤดากร เข้ามาสู่พระนคร เพื่อยื่นคำขาดให้เปลี่ยนแปลง การปกครองใหม่ต่อรัฐบาลเมื่อกลางเดือนตุลาคม 2476

แม้เหตุการณ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นมากกว่า 80 ปีแล้ว ก็ตาม แต่ผู้เขียนเห็นว่า เหตุการณ์ดังกล่าวมีผลกระทบ สำคัญ 2 ประการ ดังนี้ ประการแรก ผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมืองของสยาม กล่าวคือ กบฏบวรเดช/คณะกู้บ้านกู้เมือง เป็นเหตุการณ์ (event) ที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบัน การเมือง (Political Institution) ของสยามในช่วงแรก ของระบอบใหม่ ในลักษณะที่มีผลต่อความสัมพันธ์ เชิงประนีประนอมระหว่างสถาบันรัฐบาลกับสถาบัน พระมหากษัตริย์ในช่วงเวลานั้นให้ลดลงเป็นอย่างมาก และเมื่อรัฐบาลสามารถปราบปรามกบฏบวรเดชได้ รัฐบาลจึงเดินหน้าสร้างประเทศตามแนวทางและ อุดมการณ์ของพวกเขาอย่างเต็มที่ อันถือเป็น การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองของไทยอย่าง สิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐบาลภายใต้การนำของ

³ Nakharin Mektrairat, “A Cultural Explanation of 1932 Political Change in Siam: Power of Narration and national Identity in Thai Politics,” Ph.D. dissertation Submitted to The Graduated school of Asia-Pacific Studies Waseda University, 2004, pp. I-II

⁴ โปรดดูเพิ่มเติมใน ชาตรี ประภิตนทการ, “คณะราษฎรหลังรัฐประหาร 2549,” สถาปัตยกรรมไทยหลังรัฐประหาร 19 กันยายน 2549. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่าน, 2558, หน้า 377-405.

จอมพล ป. พิบูลสงครามที่มีนโยบายสร้างชาติ อันต้องการนำพาประเทศสยามไปสู่ความเป็นสมัยใหม่⁵

ประการที่สอง คือ ผลกระทบในระดับของความหมายและวิธีการเล่าเรื่อง (narration) ในการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์การเมืองไทย (historiography) กล่าวคือ ความหมายของเหตุการณ์กบฏบวรเดช/คณะกู้บ้านกู้เมืองถูกตีความชุบชีวิตให้มีความหมายทางการเมืองอย่างต่อเนื่องตามบริบททางการเมืองของไทย จนอาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์กบฏบวรเดช/คณะกู้บ้านกู้เมืองเป็นเหตุการณ์กบฏเพียงครั้งเดียว ที่มีความหมายโดดเด่นอยู่บนหน้าประวัติศาสตร์การเมืองไทยมาอย่างยาวนาน และมักถูกหยิบยกขึ้นมาให้มีความหมายต่อการรับรู้สภาพการณ์ทางการเมืองและถูกใช้เป็นอุดมการณ์ในการต่อสู้ทางการเมืองไทยหลายครั้งนับตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเหตุการณ์เมษายน 2553 เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้เขียนได้สำรวจพบว่ามี การเขียนเหตุการณ์ดังกล่าวในประวัติศาสตร์นิพนธ์การเมืองไทยสมัยใหม่หลังการปฏิวัติ 2475 ถูกนำเสนอออกเป็น 2 กระแส ดังนี้

การเขียนถึงเหตุการณ์ดังกล่าวในประวัติศาสตร์นิพนธ์การเมืองไทยกระแสหลักถูกยกขึ้นมาอย่างสำคัญในช่วงทศวรรษที่ 2510 เพื่อต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหารของจอมพลถนอม กิตติขจร ด้วยความเชื่อว่าเหตุการณ์คณะกู้บ้านกู้เมืองเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อต้านรัฐบาลทหาร (คณะราษฎร) ผู้ช่วงชิงพระราชอำนาจ

ไปจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งมีการตีความว่า เหตุการณ์คณะกู้บ้านกู้เมือง เมื่อปี 2476 ไม่แตกต่างจากบทบาทและความเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาและประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ การให้ความหมายเหตุการณ์คณะกู้บ้านกู้เมืองเชิงบวกในแนวนี้ ให้ความหมายภายใต้ความเชื่อเรื่อง “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” อันเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ไทยนับแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้วางรากฐานระบอบประชาธิปไตยเรื่อยมา จวบกระทั่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระผู้ทรงมีแนวพระราชดำริพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่คณะราษฎร ได้ชิงสุกก่อนห่ามและช่วงชิงพระราชอำนาจของพระองค์ไปด้วยด้วยการปฏิวัติ จวบกระทั่งคณะกู้บ้านกู้เมืองได้ยกกำลังเข้ามาเพื่อจะสถาปนาประชาธิปไตย “ที่แท้จริง” ขึ้น⁶

ดังนั้น การเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ตามกระแสหลักจึงตีความว่าการปฏิวัติ 2475 ว่าเป็นเหตุการณ์ ที่ทหารแย่งชิงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไปและถือเป็นจุดเริ่มต้นของระบอบเผด็จการทหารของสืบต่อมาจนปัจจุบัน⁷ ด้วยเหตุนี้ การยกกองกำลังเข้ามาของคณะกู้บ้านกู้เมืองจึงเป็นความพยายามในการสร้างประชาธิปไตยที่แท้จริง การให้ความหมายตามกระแสหลักดังกล่าวนำไปสู่การจับคู่ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์ กลุ่มผู้จงรักภักดี เป็นฝ่ายนักประชาธิปไตย

⁵ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “ค่านิยม”, ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (บก.) **สมุฏภาพพระยาพลพลพยุหเสนา ภาค 2 : ปราบกบฏ พ.ศ. 2476**. กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ, 2558, หน้า 7; ธีรพล ใจจริง, “กำเนิดระบอบประชาธิปไตยแบบอำนาจจำกัด : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย 2475-2490,” **ฟ้าเดียวกัน** ปี 9, 1 (ม.ค.-มี.ค. 2554), หน้า 117-137; ศรีบุญ เทพสงเคราะห์, “คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระบอบใหม่ พ.ศ. 2478-2494: ที่มา แบบแผน และการปรับตัวของสถาบันกษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญ,” **ศิลปวัฒนธรรม**; 2555 ปี 33, 9 (ก.ค. 2555) 72-101.

⁶ โปรดดูประจักษ์ ก้องกีรติ, และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ : การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาคม นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน, 2556

⁷ โปรดดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 14 ตุลา: **คณะราษฎรกับกบฏบวรเดช**. กรุงเทพฯ: ชมรมประวัติศาสตร์ ชุมชนวิชาการอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517; “นายสุจินดา”, **พระปกเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิตรสยาม, 2519; “ปริดา วัชรานุกร”, **พระปกเกล้าฯกับระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์พระนคร, 2520. เป็นต้น

กับคณะราษฎรเป็นบรรพบุรุษเผด็จการทหารของไทยนับแต่ 2475 จนนำไปสู่การเชิดชูเหตุการณ์คณะกู้บ้านกู้เมืองเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2476 คู่กับเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ว่า “**จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของคณะกู้บ้านกู้เมือง วีรชน 14 ตุลาคม 2476**” และ “**จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม 2516**”⁸

อย่างไรก็ตาม ภายหลักรัฐประหาร 2549 ได้เกิดแนวทางการให้ความหมายแบบใหม่ขึ้นซึ่งเป็นกระแสการตีความที่ให้ความสำคัญกับการปฏิวัติ 2475 และบทบาทของคณะราษฎรเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดกิจกรรมรำลึกถึงวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ในฐานะวันชาติ การเฉลิมฉลอง 80 ปีของการปฏิวัติ 2475 การให้ความสำคัญสำคัญกับอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ การรำลึกถึงวันปราบ “กบฏบวรเดช” ได้ถูกกระตุ้นให้กลับมาสู่ความทรงจำของสังคมไทย ในฐานะการต่อสู้กับอุดมการณ์อนุรักษนิยมในสังคมไทย⁹ ก่อให้เกิดแนวการเขียนถึงกบฏบวรเดชในประวัติศาสตร์นิพนธ์การเมืองไทยใหม่ ที่ตีความหมายจับคู่ระหว่างคณะราษฎร ผู้ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง อันเสมือนเป็นตัวแทนของประชาชนฝ่ายต่อต้านการรัฐประหาร 2549 ผู้นิยมประชาธิปไตยกับกบฏบวรเดช อันเป็นการรวมตัวกันของ

กลุ่มอนุรักษนิยม กลุ่มผู้จงรักภักดี ผู้ที่เสียผลประโยชน์ทางการเมืองจากการปฏิวัติ 2475 และเป็นปฏิปักษ์ประชาธิปไตย เปรียบเสมือนตัวแทนของประชาชนที่สนับสนุนการรัฐประหาร 2549¹⁰ เช่น ชาตรี ประกิตนทการ “*เมรุคราวปราบกบฏบวรเดช: เมรุสามัญชนครั้งแรกกลางท้องสนามหลวง*” (2550), ศรีญญ เทพสงเคราะห์, “*อนุสาวรีย์ปราบกบฏกับการรำลึกวีรชนผู้พิทักษ์การปฏิวัติ พ.ศ. 2475*” (2556), Federico Ferrara, *The legend of King Prajadhipok: Tall tales and stubborn facts on the seventh reign in Siam; The Political Development of Modern Thailand* (2012, 2015)¹¹ เป็นต้น

เป็นความจริงที่ว่า การศึกษาวิจัยในหัวเรื่องดังกล่าวเกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ไปแล้วกว่า 40 ปี เช่น วิทยานิพนธ์ของนิคม จารุมณี เรื่อง “*กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476*” (2519) และบทความของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เรื่อง “*กบฏบวรเดช : การเมืองของประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ของการเมือง*” (2527)¹² ซึ่งมีการค้นคว้าโดยใช้เอกสารจดหมายเหตุและเอกสารที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง รวมทั้งการตั้งประเด็นความเป็นการเมืองของเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ แต่อย่างไรก็ตาม นับแต่ปี 2540 เป็นต้นมา มีการเผยแพร่หลักฐานใหม่ๆ ที่สำคัญ

⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 14 ตุลา: คณะราษฎรกับกบฏบวรเดช (กรุงเทพฯ: ชมรมประวัติศาสตร์ ชุมชนวิชาการอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 47.

⁹ โปรดดูเพิ่มเติมใน ชาตรี ประกิตนทการ, “คณะราษฎรหลังรัฐประหาร 2549,” *สถาปัตยกรรมไทยหลังรัฐประหาร 19 กันยายน 2549* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่าน, 2558), หน้า 377-405.

¹⁰ ชาตรี ประกิตนทการ, “คณะราษฎรหลังรัฐประหาร 2549,” *สถาปัตยกรรมไทยหลังรัฐประหาร 19 กันยายน 2549* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่าน, 2558), หน้า 393-405.

¹¹ ชาตรี ประกิตนทการ, “เมรุคราวปราบกบฏบวรเดช: เมรุสามัญชนครั้งแรกกลางท้องสนามหลวง,” ใน ชาตรี ประกิตนทการ, *ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์*. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2552); ศรีญญ เทพสงเคราะห์, “อนุสาวรีย์ปราบกบฏกับการรำลึกวีรชนผู้พิทักษ์การปฏิวัติ พ.ศ.2475,” *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 34 ฉบับที่ 12 ตุลาคม 2556; หน้า 115-117. Federico Ferrara (2012). “The legend of King Prajadhipok: Tall tales and stubborn facts on the seventh reign in Siam,” *Journal of Southeast Asian Studies*, vol. 43, 2012, pp 4-31 Federico Ferrara, *The Political Development of Modern Thailand* (Cambridge : Cambridge University Press, 2015).

¹² นิคม จารุมณี, “กบฏบวรเดช พ.ศ.2476” *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2519; นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “กบฏบวรเดช: การเมืองของประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ของการเมือง,” *วารสารธรรมศาสตร์* ปี 13 ฉบับที่ 1 มีนาคม 2527.

เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ดังกล่าวดังกล่าวออกสู่สาธารณชนเพิ่มมากขึ้นจนสามารถประเมินเหตุการณ์ดังกล่าวใหม่ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้นได้ เช่น พระบันทึกของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น : ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475* (2543) 1 *ศตวรรษศุภสวัสดิ์* (2543) ยาสุกิชิ ยาตาเบ (เขียน) เออิจิ มูราชิม่าและนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (แปล) *บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย* (2550) และธงชัย ลิขิตพรสวรรค์ *สมุดภาพพระยาพหลพลพยุหเสนา ภาค 2 : ปราบบกฏ พ.ศ. 2476* (2558) เป็นต้น¹³

ด้วยเหตุนี้ บทความชิ้นนี้ จึงต้องการศึกษาเหตุการณ์ดังกล่าวในเชิงเหตุการณ์ (event) อีกครั้ง ด้วยวิธีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ โดยใช้แนวความคิดเรื่องการตัดสินใจของสถาบันการเมือง (rational-choice of institutionalism) อันเป็นแนวทางการศึกษาสถาบันนิยมใหม่ (neo-institutionalism) ของสาขาวิชารัฐศาสตร์ ทั้งนี้แนวความคิดการตัดสินใจของสถาบันการเมืองเห็นว่าสถาบันการเมืองหาใช่เพียงองค์กรทางการเมืองที่ถูกจัดตั้งขึ้นตามกฎหมายบัญญัติเท่านั้น แต่สถาบันการเมืองมีชีวิตจิตใจ มีความเชื่อ และสามารถตัดสินใจกระทำการเพื่อการอยู่รอดปลอดภัยของตนเองท่ามกลางการมีปฏิสัมพันธ์กับสถาบันการเมืองอื่นๆ ได้

โดยวิธีการนี้ให้ความสนใจกับกระบวนการการมีปฏิสัมพันธ์กับสถาบันการเมืองอื่นๆ ซึ่งแต่ละสถาบันการเมืองจะตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผลบนทางเลือกที่มีความเป็นไปได้ หรือแม้กระทั่งการลงทุนหรือการเสนอให้ประโยชน์ให้กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อให้เป้าหมายของสถาบันการเมืองนั้นบรรลุความต้องการด้วย¹⁴

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาข้อถกเถียงเกี่ยวกับการตัดสินใจและปรับตัวของสถาบันพระมหากษัตริย์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ท่ามกลางความขัดแย้งเมื่อครั้งนั้นแล้ว บันทึกความทรงจำของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ถือเป็นงานชิ้นสำคัญในการอธิบายการดำรงพระองค์เป็นกลางของพระปกเกล้าฯ ตลอดวิกฤตกาลของกบฏบวรเดขน์¹⁵ กระนั้นก็ดี นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ นักรัฐศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เหตุการณ์กบฏบวรเดขน์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ไม่ทรงตัดสินใจพระทัยในการแสดงท่าทีสนับสนุนรัฐบาลด้วยความกระตือรือร้น¹⁶ อันมีทิศทางเดียวกันกับการตั้งข้อสังเกตของเฟรดเดอริโก เฟอราธา (Federico Ferrera) ถึงการตัดสินใจวางบทบาทของพระปกเกล้าฯ ในช่วงเหตุการณ์ดังกล่าว เป็นที่น่าถกเถียงเป็นอย่างยิ่ง¹⁷

ดังนั้น เป้าหมายของบทความชิ้นนี้ นอกจากจะต้องการศึกษาเหตุการณ์ (event) ดังกล่าวโดยใช้

¹³ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล, *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น : ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475*. กรุงเทพฯ : มติชน, 2543; 1 *ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง; 2543, ยาสุกิชิ ยาตาเบ, เขียน เออิจิ มูราชิม่าและนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (แปล) *บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : มติชน, 2550; ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (บก.) *สมุดภาพพระยาพหลพลพยุหเสนา ภาค 2 : ปราบบกฏ พ.ศ. 2476*. กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ, 2558.

¹⁴ Barry R. Weingast, "Rational-Choice Institutionalism," in *Political Science: State of the Discipline*. Ira Katznelson and Helen V. Milner (eds.) (New York: W.W.Norton & Company, 2002), pp.660-661.

¹⁵ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี, "พระราชบันทึกทรงเล่า", *เบื้องแรกประชาธิปไตย: บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์ พ.ศ.2475-2500*. กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2516.

¹⁶ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, "คำนิยม", ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (บก.) *สมุดภาพพระยาพหลพลพยุหเสนา ภาค 2 : ปราบบกฏ พ.ศ. 2476* (กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ, 2558), หน้า 7.

¹⁷ Federico Ferrara, *The Political Development of Modern Thailand* (Cambridge : Cambridge University Press, 2015), pp.95-96

หลักฐานที่เผยแพร่ใหม่ โดยเฉพาะหลักฐานจากงานเขียนและความทรงจำของเจ้านายที่เกี่ยวข้องหรือทรงอยู่ร่วมกับเหตุการณ์นั้น รวมทั้งงานเขียนรำลึกหรือความทรงจำในหนังสืองานศพของของผู้เกี่ยวข้องทั้งสองฝ่าย ได้พูดเพื่อให้เสียงต่างๆ (voices) ของตัวแสดงในประวัติศาสตร์ถูกรับรู้ในวงกว้างแล้ว บทความนี้ยังมีความต้องการท้าทายการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์การเมืองไทย (historiography) ที่ผ่านมาเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และตีความเหตุการณ์ดังกล่าวใหม่ให้มีใกล้เคียงสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีความสมดุลของเสียงจากตัวแสดงในประวัติศาสตร์ เพื่อให้สังคมไทยได้องค์ความรู้ใหม่และเรียนรู้ประสบการณ์จากอดีตเพื่อสร้างระบอบประชาธิปไตยและการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยให้เกิดขึ้นดีภาพอันยั่งยืนต่อไป

กล่าวอย่างกระชับแล้ว ด้วยเหตุที่การปฏิวัติ 2475 นั้นหาได้รับการยอมรับจากกลุ่มผู้จงรักภักดี (Royalist) ที่ประกอบด้วยเจ้านาย ขุนนางและเหล่าผู้จงรักภักดี คนกลุ่มนี้มีความคิดแบบอนุรักษนิยมที่เชื่อว่า ความไม่เสมอภาคเป็นเรื่องธรรมชาติ และสังคมไทยมีจารีตการปกครองโดยชนชั้นสูงมาตลอดประวัติศาสตร์ ไม่สมควรเปลี่ยนแปลงให้กลับตาลปัตร ความคิดและความต้องการของคนกลุ่มนี้ได้นำไปสู่เหตุการณ์การต่อต้านการปฏิวัติครั้งใหญ่ที่เรียกกันทั่วไปว่า “กบฏบวรเดช” (2476)¹⁸

สำหรับความคิดแบบอนุรักษนิยมเป็นเช่นไรนั้น หม่อมราชวงศ์ทรงสุจริต นวรัตน์ และหม่อมราชวงศ์นิมิตรมงคล นวรัตน์ ให้ความหมายของคำดังกล่าวว่า

“อนุรักษนิยม หมายถึง พวกหัวเก่า เห็นว่าวิธีการเก่าๆ ที่ใช้นั้นดีอยู่แล้ว การแก้ไขเปลี่ยนแปลงมีแต่จะได้รับความผลร้าย ... พวกนี้ถือคิดวก่อนกระโดดคงมองดูให้ดี กล่าวโดยทั่วไปแล้ว พวกนับถือราชวงศ์ คือ พวกรอยยะลิสม์ (Royalism) และโมนาธิสม์ (Monarchism) นับเป็นแขนงหนึ่งของพวกคอนเซอเวตีฟ หรือจะกล่าวได้ว่า พวกคอนเซอเวตีฟพวกหนึ่งมาจากคตินับถือราชวงศ์ก็ได้” ทั้งนี้ “คอนเซอเวตีฟพวกนี้ เห็นว่า กษัตริย์ทรงคุณแก่ประเทศ จึงสมควรสนับสนุนด้วยการถวายพระราชอำนาจ ความนับถือและเทิดทูนบูชา คติรอยยะลิสม์ เห็นได้ชัดเจนในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ถึงแม้เลิกใช้ลัทธิสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว คติรอยยะลิสม์ก็ยังมิอยู่”¹⁹ โดยบทความนี้ ผู้เขียนขอเรียกกลุ่มรอยัลลิสต์ (Royalism) ว่า กลุ่มผู้จงรักภักดี

ทั้งนี้ คำถามสำคัญในการเขียนบทความ คือ ภายหลังการปฏิวัติ 2475 สถาบันพระมหากษัตริย์สยามมีการปรับตัวอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจวางบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างไรในช่วงเหตุการณ์ความขัดแย้งในช่วงต้นระบอบใหม่ที่เรียกกันว่า กบฏบวรเดช

ควรบันทึกด้วยว่า หากพิจารณาคำเรียกขานของตนเองต่อสาธารณะของแต่ละฝ่ายพบว่า รัฐบาลเรียกตนเองว่า “รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” และเรียกทหารจากหัวเมืองที่ยกกำลังเข้าเป็นต่อต้านการปฏิวัติ 2475 ว่า “กบฏ” “พวกโจร” “กบฏบวรเดช”²⁰ ในขณะที่ฝ่ายต่อต้านฯ เรียกตนเองว่า “ผู้จงรักภักดี

¹⁸ ณัฐพล ใจจริง, *ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2556), หน้า 3-63.

¹⁹ หม่อมราชวงศ์ ทรงสุจริต นวรัตน์ และหม่อมราชวงศ์ นิมิตรมงคล นวรัตน์ *พรรคการเมืองสยามและต่างประเทศ* (พระนคร : โรงพิมพ์เจตนาคผล, 2481), หน้า 20, 28.

²⁰ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, หน้า 308. นครินทร์เห็นว่า รัฐบาลสั่งและใช้หลายวันกว่าจะเรียก กองทัพจากหัวเมืองนี้ว่ากบฏ อย่างไรก็ตาม จากหลักฐาน ผู้เขียนพบว่า รัฐบาลมีความสับสนและเรียก กองทัพหัวเมืองที่มาถึงดอนเมืองว่า “กบฏ” มาตั้งแต่วันแรก (12 ตุลาคม) โปรดดู “ประกาศรัฐบาล วันที่ 12 ตุลาคม 2476”, รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่างๆ ซึ่งรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายทหาร, พลเรือนและราษฎรทั่วไป รวมเล่ม 1 ถึง 6 แจกในงานพระราชทานเพลิงศพคณะนายทหารและนายตำรวจซึ่งเสียชีวิตในคราวปราบกบฏ พ.ศ.2476 ณ ท้องสนามหลวง วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2476 (พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2476), หน้า 12. ความว่า “ประกาศรัฐบาล เนื่องจาก กองทหารฝ่ายรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทำการปราบปรามกองทหารฝ่ายกบฏและจะมีการยิงปืนใหญ่มาทำลายกองทหารฝ่ายกบฏนั้นด้วย...”

ต่อองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”²¹ “พวกข้าพเจ้าอันเป็นพวกของพระบรมราชวงศ์จักรี”²² “พวกข้าพเจ้าคณะเจ้า”²³ “ทหารหัวเมือง” หรือ “คณะกู้บ้านกู้เมือง” ทั้งนี้ นายพันโท หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ พระเชษฐาของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี และราชองครักษ์ ทรงเรียกคณะกู้บ้านกู้เมือง ผู้ต่อต้านฯ ว่า “The Counter Revolution”²⁴ ซึ่งหมายถึง คณะกู้บ้านกู้เมือง (“The Counter Revolution”) นั้นเอง

ความตึงเครียดของระบอบการเมืองใหม่ในสยาม

พลันที่คณะราษฎรได้ประกาศเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของสยาม เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นับเป็นการขีดเส้นแบ่งระหว่างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือระบอบเก่า กับระบอบประชาธิปไตยหรือระบอบใหม่ ด้วยการเปลี่ยนรูปแบบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเคยเป็นศูนย์กลางทางการเมืองไปสู่ประชาชนเป็นแกนกลางของระบอบ ตามข้อความอันเรียบง่ายที่ว่า “อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” กล่าวอย่างกระชับคือ สาระสำคัญที่เกี่ยวกับอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ในรัฐธรรมนูญฉบับ 27 มิถุนายน 2475 ได้ประกาศว่า นับแต่นี้ไปอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน ดังนั้น

สถาบันพระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชอำนาจจำกัดตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญเท่านั้น

นับแต่นั้นรัฐประชาชาติ (Nation State) หรือรัฐที่หมายถึงประชาชนที่มีความเท่าเทียมกันทั้งหมดประกอบกันขึ้นมาเป็นรัฐ และการปกครองในระบอบใหม่ตามรัฐธรรมนูญที่มีประชาชนเป็นสำคัญถือกำเนิดขึ้นในสังคมไทย แต่ความพยายามต่างๆ ของคณะราษฎรกลับถูกต่อต้านอย่างรุนแรงจากกลุ่มจงรักภักดี ผู้สูญเสียสถานภาพทางการเมืองอย่างฉับพลัน มีความต้องการเข้าจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจการเมืองไทยใหม่แต่ความพยายามของพวกเขาในช่วงแรกไม่ประสบความสำเร็จ เช่น การต่อต้านเค้าโครงการเศรษฐกิจที่ต้องการสร้างความเสมอภาคทางเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) (2476) การรัฐประหารเงียบด้วยการออกพระราชกฤษฎีกางดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราและปิดสภาผู้แทนราษฎร (2476) และความพ่ายแพ้ของกบฏบวรเดช (2476) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ควรบันทึกด้วยว่าแม้ว่าก่อนหน้านี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ พระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายในระบอบเก่า ทรงมีพระราชปณิธานถึงการปฏิรูปการปกครองด้วยทรงมีพระราชดำริให้ร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับการปกครองก็ตาม แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ความสำเร็จใดๆ เกิดขึ้น อีกทั้งปัญญาชนและชนชั้นกลางขณะนั้นทวีความไม่พอใจระบอบเก่ามากขึ้นเรื่อยๆ²⁵ ใน

²¹ นายพันตำรวจตรี หลวงชาญนิคม “บันทึกชีวประวัติ ตอนกลาง (คราวตกทุกข์ลำบาก)”, *ธรรมบรรยายยามยากและชีวประวัติของพันตำรวจตรี หลวงชาญนิคม (ทอง จันทรส)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, 2504, หน้า 8.

²² แฉล้ม เลี่ยมเพ็ชรรัตน์ *เคล็ดลับโหราศาสตร์ฉบับพิสดาร ภาค 3* (พระนคร :โรงพิมพ์บริษัทการพิมพ์ไธยา, 2489), หน้า 68.

²³ แฉล้ม เลี่ยมเพ็ชรรัตน์. *พลทศบติจักรแบบจีน (ลักจับกะจ้อ)*. กรุงเทพฯ : เกษมบรรณกิจ, 2511, หน้า 92

²⁴ 1 *ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543), หน้า 102. ทั้งนี้ ปฏิปักษ์การปฏิวัติ (The Counter Revolution) มี 2 ความหมาย ในความหมายแรกเป็นการเรียกการกระทำของกลุ่มนิยมกษัตริย์หรือกลุ่มนิยมพระเจ้าหลุยส์ที่มีปฏิกิริยา (reactionary) ต่อต้านการปฏิวัติฝรั่งเศส 1789 ซึ่งมุ่งโค่นล้มรัฐบาลที่มาจากการปฏิวัติครั้งก่อนหน้า โดยกลุ่มการเมืองนี้มีความจงรักภักดีต่อระบอบการเมืองเดิมก่อนการปฏิวัติ ต่อมาคำดังกล่าวถูกใช้เรียกกลุ่มการเมืองทั้งที่เป็นพลเรือนและทหารที่ปฏิเสธมรดกทางการเมืองของการปฏิวัติฝรั่งเศส 1789 และรวมถึงความเคลื่อนไหวต่อต้านแนวทางต่างๆ ของการปฏิวัติด้วยโปรดดู “Counterrevolution.” Merriam-Webster.com.; <http://www.merriam-webster.com/dictionary/counterrevolution>. และ <https://en.wikipedia.org/wiki/Counter-revolutionary> [เข้าถึง 8 กรกฎาคม 2559]

สายตาศาสตราจารย์ ยาดาเบ อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำสยาม แล้ว เขาได้ประเมินสภาพการปกครองของสยามว่า ประชาชนไทยไม่เคยได้รับการฝึกฝนทางการเมือง ไม่มีอิสรภาพในการพูด หากไม่มีการปฏิวัติ 2475 และรอพระปกเกล้าฯ ทรงปฏิรูปการปกครองแบบค่อยเป็นค่อยไปนั้น เขาเห็นว่า “รอไปอีกหนึ่งร้อยปีก็ไม่มีทางสำเร็จ” ดังนั้น ทูตญี่ปุ่นมีความเห็นว่าการปฏิวัติเพื่อขับไล่เหล่าผู้ปกครองที่มี “หัวอนุรักษ์นิยมสุดขั้ว” จึงจำเป็นต้องเกิดขึ้น²⁶

เมื่อการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 เกิดขึ้นในเช้าตรู่ที่พระนคร แต่ในคืนวันนั้นเองที่วังไกลกังวลมีการประชุมของเจ้านายและขุนนางระดับสูงเพื่อแก้ไขสถานการณ์การปฏิวัติที่เกิดขึ้น คำถามสำคัญที่เกิดขึ้นที่วังไกลกังวลคือ พระมหากษัตริย์จะทรงยินยอมรับคำเรียกร้องจากคณะราษฎรให้พระองค์ทรงอยู่ใต้รัฐธรรมนูญหรือตอบโต้การปฏิวัติกลับไป ทั้งนี้ การประชุมครั้งสำคัญในค่ำคืนวันนั้น ประกอบด้วยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเป็นประธาน สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงมหาดไทย สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เสนาบดีกระทรวงกลาโหม นายพลโท พระองค์เจ้าอลองกุง รองเสนาบดีกระทรวงกลาโหม นายพลตรี พระยาพิชัยสงคราม แม่ทัพกองทัพที่ 1 นายพลตรีหม่อมเจ้า

ฉัตรมงคลโสณกุล จเรทหารบก นายพลตรี พระยาอานุกาฬไตรภพ ผู้บัญชาการกองพลที่ 3 (นครราชสีมา) และเจ้าพระยามหินทร เสนาบดีกระทรวงมหาราช ร่วมประชุมครั้งสำคัญในวันนั้น²⁷

ในที่สุด ที่ประชุมได้วางแผนการต่อต้านขึ้น ตามแผนการตอบโต้นี้ มีการแบ่งกำลังต่อต้านออกเป็น 4 สาย คือ สายแรก กราบทูลให้พระปกเกล้าฯ เสด็จเครื่องบินไปรวบรวมทหารที่จังหวัดนครราชสีมา สายที่สอง ให้นายพลโท พระองค์เจ้าอลองกุง รวบรวมกำลังที่นครสวรรค์ สายที่สาม ให้นายพลตรี พระยาพิชัยสงคราม รวบรวมทหารที่เพชรบุรีและราชบุรี และสายที่สี่ ให้นายพลตรี หม่อมเจ้าทองทิพย์ ทองใหญ่ รวบรวมทหารที่ปราจีนบุรีและฉะเชิงเทรา ทั้งนี้ กองกำลังทั้ง 4 สายนี้จะเคลื่อนเข้ามาปิดล้อมพระนคร ตามกำหนดเวลา โดยกองพลที่ 3 (นครราชสีมา) และกองพลที่ 4 (นครสวรรค์) เดินทางโดยทางรถไฟเข้ายึดกรมอากาศยานดอนเมือง กองทหารส่วนหน้าเข้ายึดหลักสี่ กองพลที่ 2 (ปราจีนบุรี) เดินทางโดยรถไฟเข้ายึดสถานีมีนกะสัน กองทหารราชบุรีและเพชรบุรี เดินทางโดยรถไฟยึดสถานีตลิ่งชัน ส่วนหน้าเข้ายึดสะพานพระรามหก เมื่อกองทหารเข้ายึดพื้นที่ตามแผนการนี้ได้แล้ว ให้ใช้เครื่องบินโปรยใบปลิวประกาศแก่กองทหารในพระนครว่ากองทัพของพระมหากษัตริย์ได้ล้อมพระนครไว้แล้ว ให้ทหารทุกคนในพระนครวางอาวุธ และให้คณะรัฐบาลยอมแพ้²⁸

²⁵ Benjamin A. Batson , *The End of the Absolute Monarchy in Siam* (Singapore : Oxford University Press, 1984) และโปรดอ่านเพิ่มเติมการเปลี่ยนแปลงกระแสภูมิปัญญาใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2540.

²⁶ ยาสุกิจิ ยาดาเบ (เขียน) เออิจิ มูราซึมาและนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (แปล), *บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : มติชน, 2550, หน้า 16. ยาดาเบ เป็นทูตญี่ปุ่นผู้อยู่อาศัยอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากระบบเก่าสู่ระบบใหม่ของสยาม

²⁷ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, *2475 และ 1 ปี หลังการปฏิวัติ*. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543, หน้า 80.

²⁸ โทรเลข ของนายพลตรี พระยาประเสริฐสงคราม ปลัดทูลฉลอง กระทรวงกลาโหม กราบทูลนายพล โท พระองค์เจ้าอลองกุง รองเสนาบดีกลาโหม วันที่ 24 มิถุนายน 2475 อ้างถึงใน นายร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ, “เทอดเกียรติประวัติท่านเจ้าคุณแม่ทัพ,” อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี พระยาพิชัยสงคราม (แก้ป สร้อยอิน). พระนคร: โรงพิมพ์กรมรถไฟ, 2510, หน้า 9 – 10.

ที่ประชุมเตรียมการต่อต้านในวันนั้นมีมติให้ต่อต้านการปฏิวัติเพื่อรักษาพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ อีกทั้งที่ประชุมประเมินว่าขวัญกำลังใจของทหารฝ่ายต่อต้านดีกว่าฝ่ายคณะราษฎรและคนสยามส่วนมาก ยังจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อยู่ ดังนั้น หากพระปกเกล้าฯ ทรงประกาศพระบรมราชโองการให้ปราบปรามพวกก่อการร้าย ที่ประชุมเชื่อว่าคนสยามทั้งประเทศจะเอาใจช่วย แม้พวกคณะราษฎรที่ทำการปฏิวัติสำเร็จจะมีอาวุธดีกว่า แต่จะเสียขวัญกำลังใจเพราะคนสยามส่วนใหญ่ไม่สนับสนุน สุดท้ายคณะราษฎรก็จะพ่ายแพ้กำลังทหารจากหัวเมือง²⁹

อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในฐานะประมุขของที่ประชุมในวันนั้น ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยสุดท้ายว่า “ทรงเห็นว่า ถ้าจะสู้ก็สู้ได้ แต่จะเสียเลือดเนื้อข้าแผ่นดินไทยซึ่งเป็นคนไทยด้วยกัน โดยพระองค์ก็จะไม่ดีขึ้นกว่าที่เป็นมา ถ้าพระองค์จะยอมสละพระราชอำนาจของพระองค์ตามคำร้องขอของคณะราษฎร ก็จะไม่ทำให้ผู้ใดเสียหาย จึงตกลงยอมตามข้อเสนอของพวกเขาปฏิวัติ”³⁰ โดยพระองค์ทรงยอมเป็นพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญตามที่คณะราษฎรร้องขอมา

หลังจากนั้น บรรยากาศการประนีประนอมระหว่างผู้ปกครองเก่าและผู้ปกครองใหม่ได้เกิดขึ้นในช่วงต้นๆ โดยคณะราษฎรได้จัดตั้งรัฐบาลของระบอบใหม่ขึ้น อันมีพระยามโนปกรณนิติธาดา อดีตขุนนางระดับสูงในระบอบเก่า เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรก มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรหรือฉบับ 10 ธันวาคม 2475 ขึ้น

เพื่อรวมขบวนการจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันทางการเมืองใหม่ อีกทั้งคณะราษฎรได้ถวายดอกไม้ธูปเทียนขอขมาต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในวันที่ 7 ธันวาคม 2475 เวลาบ่าย ๓ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน³¹ หลังจากนั้น พระปกเกล้าฯ ได้ทรงมีพระราชดำรัสตอบคณะราษฎร³² ด้วยเหตุนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และรัฐบาลในช่วงเวลานั้นเริ่มเกิดบรรยากาศความปรองดองระหว่างกัน

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบใหม่ยังอยู่ในกระบวนการปรับตัวเข้าหากัน โดยฝ่ายหนึ่ง คือ พระปกเกล้าฯ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์พระองค์แรกในระบอบใหม่ ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งคือ รัฐบาลของระบอบใหม่ที่ถือกำเนิดจากการปฏิวัติอันมีท่าทีแข็งกร้าวและต้องการเดินหน้าบริหารประเทศตามหลัก 6 ประการของคณะราษฎรอย่างรวดเร็วที่สุดในที่สุด หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) สมาชิกคณะราษฎรผู้เป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาได้เสนอ “คำชี้แจงเค้าโครงการณ์เศรษฐกิจ และเค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์กับเค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจ”³³ เพื่อดำเนินการตามหลักประการที่สามเพื่อบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวมีแนวคิดไปในทางสังคมนิยมซึ่งสร้างความวิตกให้กับกลุ่มผู้จงรักภักดีอย่างมาก

²⁹ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี พระยาอานภาพไตรภพ (จำรัส เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา). พระนคร: กรมแผนที่ทหารบก, 2504, หน้า 90-91.

³⁰ เรื่องของเจ้าพระยามหิธร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไตรณสาร, 2499, หน้า 110.

³¹ แกลลการณ์ เรื่อง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ. พระนคร: ศรีกรุง, 2478, หน้า 126-128.

³² แกลลการณ์ เรื่อง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ. พระนคร: ศรีกรุง, 2478, หน้า 129-133.

³³ หลวงประดิษฐมนูธรรม, คำชี้แจงเค้าโครงการณ์เศรษฐกิจ และเค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์กับเค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจ. พระนคร: โรงพิมพ์ลพบุษย์, 2475.

การเดินหน้าเปลี่ยนแปลงสยามให้เป็นไปตามหลัก 6 ประการอย่างรวดเร็วทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และคณะราษฎรเผชิญหน้ากับความไม่ราบรื่น ท่ามกลางความตึงเครียดในหัวเวลานั้น หม่อมเจ้าพูนหญิงพิสมัย ดิศกุล ได้ทรงมีพระบันทึกว่า “ข้าพเจ้าได้ยินในหลวงตรัสว่า ปีนนี้มีลูกอยู่สองลูก ลูกหนึ่งสำหรับหัวหญิง (สมเด็จพระราชินี) ก่อนหนึ่งลูกแล้วฉันเองหนึ่งลูกเป็นเสร็จ เพราะถ้าจะจับฉันเซ็นอะไรที่หลอกหลวงราษฎรแล้ว-เป็นยิงตัวตาย!”³⁴

การรัฐประหารของ พระยามโนปกรณนิติธาดา

การดำเนินการของสมาชิกคณะราษฎร ผู้เป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาเพื่อผลักดันให้รัฐบาลเดินหน้านโยบายตามหลัก 6 ประการ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับสถาบันพระมหากษัตริย์ประสบกับปัญหาไม่ราบรื่น จากพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ที่ทรงมีถึงพระองค์เจ้าจิรศักดิ์สุประภาต พระราชโอรสบุญธรรม ในเดือนมีนาคม 2476 พระองค์ได้ทรงระบายความในพระราชหฤทัยจากส่วนลึกถึงสภาพความสัมพันธ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์กับการบริหารงานของรัฐบาลว่า “ฉันฉุนเหลือเกิน อยากเล่นบ้าอะไรต่างๆ จัง แต่กลัวนิดหน่อยว่าพวกเจ้าจะถูกเชือดคอหมดเท่านั้นเอง...เราอยู่ที่นี้ [วังไกลกังวล] ก็คิดแปลนอะไรกันต่างๆ จนหัวยุ่งเสมอ แต่เรื่องแปลนเหล่านี้ จะไม่เล่าเพราะกลัวถูกเปิดหนังสือ [จดหมาย]...”³⁵

เพียงหนึ่งเดือนหลังจากพระปกเกล้าฯ ทรงระบายความในพระราชหฤทัยนั้น รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาได้ประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราในวันที่ 1 เมษายน 2476 การกระทำของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาถือเป็นการรัฐประหารเงียบที่ยุติการใช้รัฐธรรมนูญด้วยการใช้พระราชกฤษฎีกา มีผลให้แผนการจัดการทางเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรได้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญถูกงดใช้และสภาผู้แทนฯ ถูกปิด

ทั้งนี้ เบื้องหลังการเตรียมแผนการรัฐประหารวันที่ 1 เมษายน 2476 ของพระยามโนปกรณนิติธาดานั้น ยาสุกิจิ ยาดาเบ ทูตญี่ปุ่นประจำสยามบันทึกว่า เขาทราบล่วงหน้าถึงการเตรียมแผนการรัฐประหารก่อนล่วงหน้านานถึง 1 สัปดาห์ เพื่อมุ่งกำจัดหลวงประดิษฐมนูธรรมผู้นำพลเรือนด้วยข้อกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์และให้เนรเทศออกนอกประเทศเมื่อ 12 เมษายน ยาดาเบเห็นว่าข้อกล่าวหาต่อหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นสิ่งที่เกินความจริง แต่แท้จริงเป็นแผนการที่มุ่งประหารชีวิตทางการเมืองของหลวงประดิษฐมนูธรรม และเพื่อการสร้างความชอบธรรมในการรัฐประหารครั้งนี้มากกว่า³⁶

เมื่อการรัฐประหารโดยพระราชกฤษฎีกาสามารถรวบรวมอำนาจจากสภาผู้แทนราษฎรมายังรัฐบาลพระยามโนปกรณสำเร็จ จากนั้นแผนการต่อไปคือการกำจัดคณะราษฎร จากคำพิพากษาศาลพิเศษ 2482 ได้บันทึก

³⁴ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล, สิ่งที่เขาพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475. กรุงเทพฯ: มติชน, 2543 หน้า 119.

³⁵ “พระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ของพระปกเกล้าฯ ถึง หม่อมเจ้าจิรศักดิ์สุประภาต วันที่ 1 มีนาคม 2476”, คุณหญิงมณี สิริวิสาร, พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงมณี สิริวิสาร ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 1 ธันวาคม 2542, กรุงเทพฯ : แพรว สำนักพิมพ์, 2542, หน้า 54-55.

³⁶ ยาสุกิจิ ยาดาเบ (เขียน) เออิจิ มูราซึมาและนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (แปล), บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มติชน, 2550, หน้า 88.

เรื่องราวช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า พระปกเกล้าฯ ทรงสั่งการให้ราชเลขาฯ การส่วนพระองค์ มีพระราชหัตถเลขาถึงพระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรีหลายครั้ง ให้โยกย้ายแก่นำนายทหารของคณะราษฎรให้พ้นจากตำแหน่งที่คุมกำลังทั้งหมด จากนั้นให้ตั้งทหารผู้จงรักภักดีเข้าคุมกำลังสำคัญแทน อีกทั้งทรงมีหนังสือเร่งรัดให้พระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรีเร่งกำจัดคณะราษฎรให้เด็ดขาด³⁷

เมื่อการขจัดอำนาจคณะราษฎรในสภาผู้แทนราษฎรด้วยการงดใช้รัฐธรรมนูญ การรวบอำนาจจากสภาผู้แทนราษฎรกลับมาয়รัฐบาล และการตัดการคุมกำลังทางการทหารของคณะราษฎรสำเร็จแล้ว³⁸ มีผู้บันทึกเรื่องราวช่วงสั้นๆ ภายหลังการรัฐประหาร 1 เมษายน 2476 ของพระยามโนปกรณ์ฯ ว่า มีพระบรมราชโองการล่วงหน้าให้ประหารชีวิตคณะราษฎรโทษฐานก่อการกบฏต่อราชวงศ์จักรีในการโค่นล้มการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 จากนั้น ให้นำหัวของกบฏคณะราษฎร เสียบประจานแก่ประชาชนมิให้เอาเป็นเยี่ยงอย่างอีกต่อไปที่ท้องสนามหลวง³⁹

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อแผนการประหารหมู่คณะราษฎรประสบความสำเร็จ เนื่องจากคณะราษฎรได้รัฐประหารขับไล่พระยามโนปกรณ์ฯ และระงับการประหารชีวิตคณะราษฎร ลงในวันที่ 20 มิถุนายน 2476 ได้เสียก่อนจากความทรงจำของพลโท ประยูร ภมรมนตรี สมาชิกคณะราษฎรได้กล่าวถึงการรัฐประหารล้มรัฐบาลพระยามโนปกรณ์ฯ ว่า นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม “กอดคอ

ข้าพเจ้า น้ำตานองบอกว่า ยुरจำเป็นต้องทำ ไม่มีทางหลีกเลี่ยง เพราะเจ้าศรีสิทธิสงคราม [นายพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม] เล่นไม่ซื่อ ทักทักเตรียมส่งย้ายนายทหารผู้คุมกำลังทั้งกองทัพ พวกก่อการจะถูกตัดตีนตัดมือ และถูกฆ่าตายในที่สุด”⁴⁰

ควรบันทึกด้วยว่า ภายหลังจากปฏิวัติ 2475 เกิดความขัดแย้งภายในคณะราษฎรระหว่างนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช สมาชิกคณะราษฎรอาวุโส กับกลุ่มคณะราษฎรหนุ่ม เช่น เขาไม่เห็นด้วยกับการเสนอเค้าโครงการแผนเศรษฐกิจการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเกินไปตามแนวคิดของหลวงประดิษฐมนูธรรม อีกทั้งเขามีแนวความคิดที่จะปรับปรุงกองทัพขนาดใหญ่อันนำมาซึ่งความขัดแย้งทางความคิดระหว่างกลุ่มทหารอาวุโสที่นิยมนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช กับกลุ่มทหารหนุ่มที่นิยมนายพันโท หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งมีนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาารวมอยู่ด้วย และเมื่อเกิดรัฐประหารล้มรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเมื่อ 20 มิถุนายน 2476 ทำให้เขาลดบทบาทลง ในขณะที่นายทหารกลุ่มหนุ่มที่นำโดยนายพันโท หลวงพิบูลสงครามโดดเด่นขึ้น⁴¹

ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับรัฐบาล

ด้วยความหวาดระแวงต่อกันระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และรัฐบาลระบอบใหม่ ส่งผลให้แต่ละ

³⁷ กรมโฆษณาการ, คำพิพากษาศาลพิเศษ พ.ศ. 2482. พระนคร : กรมโฆษณาการ, 2482, หน้า 24

³⁸ ยาสุกิจิ ยาตาเบ (เขียน) เออิจิ มูราซึมาและนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (แปล), บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มติชน, 2550, หน้า 88.

³⁹ จิตตะเสน ปัญจะ, “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสั่งประหารคณะผู้ก่อการ 2475,” ภาจารย์สาร ปีที่ 26 ฉบับที่ ก.ค.-ต.ค.2542 หน้า 80.

⁴⁰ พลโท ประยูร ภมรมนตรี, “คำไว้อาลัยและเบื้องหลังชีวิตการเมืองของร.ท.จنگล ไกรฤกษ์”, พิธีพระราชทานเพลิงศพ ร.ท.จنگล ไกรฤกษ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 15 มกราคม 2513. พระนคร: ศูนย์การพิมพ์, 2511, หน้า39.

⁴¹ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2475 และ 1 ปี หลังการปฏิวัติ. กรุงเทพฯ:สถาบันเอเชียศึกษา, 2543, หน้า 185-200.

สถาบันการเมืองต่างตัดสินใจที่จะมีมาตรการเตรียมตอบโต้ซึ่งกันและกัน โดยรัฐบาลได้จัดตั้งตำรวจสันติบาลขึ้นภายหลังการปฏิวัติ 2475 ทำหน้าที่เป็นตำรวจลับมีอำนาจสืบสวน สอบสวน ปรามปราบทั่วราชอาณาจักร รวมถึงปฏิบัติการที่รัฐบาลระบอบใหม่มอบให้คือการสอดส่องดูแลพฤติกรรมของกลุ่มปรปักษ์ทางการเมืองของรัฐบาลหรือการต่อต้านการก่อการรัฐประหารนั่นเอง⁴² ในขณะที่จากพระบันทึกรายความทรงจำของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล ได้ทรงบันทึกรายความหวาดระแวงระหว่างกันจนนำไปสู่การจัดตั้งสายลับชนิดต่างๆ ขึ้นของทั้งสองฝ่ายว่า “... ลงท้ายเขาก็ต่างคนต่างหาพวกคิดสู้กันเอง จนมีนักสืบ (spy) และนักสืบพิฆาต (training murderer) เกิดขึ้นซุกซุ่มในที่ทุกแห่ง...”⁴³

ในที่สุดความไม่ราบรื่นของความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับรัฐบาลนายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ผู้นำคณะราษฎรและนายกรัฐมนตรีได้เริ่มต้นขึ้นอีก เมื่อเกิดความเคลื่อนไหวเป็นปฏิบัติการปฏิวัติของนายพลเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดชและพวก อย่างไรก็ตาม ความเคลื่อนไหวเหล่านั้นไม่อาจรอดพ้นจากสายตาของสายลับของรัฐบาลคือ ตำรวจสันติบาล ที่เฝ้าสอดส่องดูแลติดตามความเคลื่อนไหวฝ่ายปฏิปักษ์อยู่อย่างใกล้ชิดไปได้ โดยใช้ระบบสายลับและนกต่ออันมีประสิทธิภาพ ต่อมา

รัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนา ได้โอนนายพันตรี หลวงอดุลเดชจรัส มาดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมตำรวจ เมื่อ 23 สิงหาคม 2476 และโอนนายร้อยโท ขุนศรีศรากร มาดำรงตำแหน่งกองกำกับการตำรวจสันติบาลกอง 2 ตั้งแต่เดือนเมษายน 2476 เพื่อปฏิบัติหน้าที่พิทักษ์รัฐบาลระบอบใหม่ด้วยเช่นกัน

ดังนั้น ความเคลื่อนไหวปฏิปักษ์ของกลุ่มผู้จงรักภักดีจึงอยู่ในสายตาของสายลับของรัฐบาลมาตลอด ดังที่พลตำรวจตรี ชลศรีศรากร อดีตผู้บังคับการตำรวจสันติบาลได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “ความเคลื่อนไหวของพระองค์เจ้าบวรเดช ทำให้รัฐบาลต้องสืบหาทางระงับ ทำให้มีการส่งนายพันตรี หลวงอดุลเดชจรัส (บัตร พึ่งพระคุณ) ไปดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ เพื่อทำการสืบสวนสอดส่องดูแลความเคลื่อนไหวของฝ่ายปรปักษ์อย่างใกล้ชิด”⁴⁴

ในทางกลับกัน ภายหลังการปฏิวัติไม่นานราชสำนักเองมีการจัดตั้งหน่วยสืบราชการลับขึ้น โดยให้นายพันโท หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ราชวงศ์จักรี นายพลตรี หม่อมเจ้าวงศ์นิรชโรอดีตเจ้ากรมตำรวจภูธรที่ปฏิบัติหน้าที่ตำรวจลับในระบอบเก่า และเจ้าพระยาวรวงศ์ไพพัฒน์เสนาบดีกระทรวงวัง⁴⁵ ผู้เป็นข้าราชการใกล้ชิดและได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยร่วมกันดำเนินการจัดตั้งหน่วยงานสายลับขึ้น⁴⁶ ทั้งนี้ หน่วยงานสายลับของราชสำนักมีหน้าที่ สืบหาข่าวการแปรพักตร์ของ

⁴² พันตำรวจโท สมพงษ์ แจ่มเร็ว, “บทบาทของตำรวจสันติบาลในประวัติศาสตร์การเมืองไทย พ.ศ.2475-2500” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, หน้า 42.

⁴³ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล, *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2543, หน้า 113.

⁴⁴ พันตำรวจโท สมพงษ์ แจ่มเร็ว, “บทบาทของตำรวจสันติบาลในประวัติศาสตร์การเมืองไทย พ.ศ.2475-2500” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, หน้า 77.

⁴⁵ เจ้าพระยาวรวงศ์ไพพัฒน์ (หม่อมราชวงศ์เย็น อิศรเสนา) 2405-2484 เป็นเสนาบดีกระทรวงวังมาตั้งแต่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถึงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2469-2477 งานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยาวรวงศ์ไพพัฒน์ (หม่อมราชวงศ์เย็น อิศรเสนา) ณ วัดเทพศิรินทราวาส พุทธศักราช 2484, พระนคร : โสภณพิพิธธรรมานการ, 2484.

⁴⁶ 1 *ศตวรรษศุภสวัสดิ์* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543), หน้า 510 ; กรมโฆษณาการ, *คำพิพากษาศาลพิเศษ พ.ศ.2482*. พระนคร : กรมโฆษณาการ, 2482, หน้า 303. และ “อ.ก.รุ่งแสง”, *พ.27 สายลับพระปกเกล้าฯ เล่ม 1*. กรุงเทพฯ : ไทยเกษม, 2521, หน้า 229.

เชื้อพระวงศ์หลังการปฏิวัติ ให้รายงานความเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะราษฎรและกลุ่มการเมืองต่างๆ ต่อพระปกเกล้าฯ ให้ทรงทราบ⁴⁷ ทั้งนี้ บุคคลที่เป็นสายลับทุกคนเป็นบุคคลที่ไว้วางพระราชหฤทัยโดยสายลับทั้งหมดจะแทรกตัวอยู่ในวงการทหารและพลเรือนและหนังสือพิมพ์ นอกจากนี้ สายลับที่เป็นข้าราชการทุกคนจะต้องเป็นผู้ที่เคยถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยามาก่อน โดยพระยามโนปกรณัมฯ เมื่อครั้งยังเป็นนายกรัฐมนตรีได้เคยสั่งการให้ตำรวจลับของราชสำนักที่หัวหิน ให้ขึ้นการบังคับบัญชากับหม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์ ราชเลขานุการส่วนพระองค์⁴⁸

พโยม โรจนวิภาตหนึ่งในสายลับ ผู้เป็นข้าราชการกระทรวงวังและนักหนังสือพิมพ์ที่ถูกจัดตั้งโดยเสนาบดีกระทรวงวัง เขาได้บันทึกว่า เขาทำหน้าที่เป็น “สายลับส่วนพระองค์” และมีรหัสปฏิบัติงานว่า “พ.27” ทำหน้าที่รายงานลับ โดยจดหมายลับทุกฉบับจะถูกจัดส่งโดยข้าราชการกระทรวงวังที่ทำหน้าที่นำสารโดยตรงด้วยรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงวังไกลกังวล และจดหมายเหล่านี้จะถูกเปิดซองโดยพระปกเกล้าฯ เท่านั้น⁴⁹

แผนต่อต้านการปฏิวัติ 2475

ในสายตาของทูตยาตาเบ บันทึกว่า “ภายหลังการจัดตั้งรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาแล้ว [หลัง 20 มิถุนายน 2476] ได้มีการเคลื่อนไหวของเจ้านายบางส่วน

และพวกนักการเมืองปฏิกริยาจนถึงเดือนตุลาคม 1933 ก็ได้เกิด การกบฏที่มีพระองค์เจ้าบวรเดชเป็นหัวหน้า เรื่องนี้เป็นการก่อการไม่สงบครั้งใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่เริ่มการปฏิวัติเป็นต้นมา”⁵⁰

ภายหลังโค่นล้มรัฐบาลพระยามโนปกรณัมนิติธาดาลง รัฐบาลเริ่มระแคะระคายถึงความเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายต่อต้านฯ ดังนั้น ตัวแทนรัฐบาล คือ นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม นายนาวาโท หลวงศุภชลาศัยได้มีหนังสือเตือนนายทหารผู้ใหญ่ที่สังกัดกับระบอบเก่าหลายคน เช่น นายนาวาเอก พระยาศราภักย์พิพัฒน์ นายพลเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช⁵¹ เป็นต้น และในคำพิพากษาศาลพิเศษ เรื่อง กบฏ พ.ศ.2476 กรมขุนชัยนาทนเรนทร หม่อมเจ้าวงศ์นิริช และพระองค์เจ้าบวรเดชไปเข้าเฝ้าพระปกเกล้าฯ ที่หัวหิน ... พระองค์เจ้าบวรเดชได้เคยมีหนังสือถึงหม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์และพระปกเกล้าฯ ที่หัวหินหลายฉบับ”⁵²

นอกจากนี้ ในคำพิพากษาศาลพิเศษดังกล่าว ได้บันทึกเพิ่มเติมว่า “ก่อนเกิดกบฏ พ.ศ.2476 พระปกเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์มาพูดทบทวนพระยาพหลพลพยุหเสนาว่า จะทรงพระราชทานเงินให้พระยาพหลพลพยุหเสนา 200,000 บาท แต่พระยาพหลพลพยุหเสนามาคิดว่า การที่จะพระราชทานคงต้องการแลกเปลี่ยนอะไรสักอย่างหนึ่งในทางการเมือง จึงไม่ยอมรับ”⁵³ ทั้งนี้

⁴⁷ “อ.ก.รุ่งแสง”, พ.27 สายลับพระปกเกล้าฯ เล่ม 1. กรุงเทพฯ : ไทยเกษม, 2521, หน้า 191-193.

⁴⁸ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล, สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475. กรุงเทพฯ: มติชน, 2543, หน้า 117.

⁴⁹ “อ.ก.รุ่งแสง”, พ.27 สายลับพระปกเกล้าฯ เล่ม 1. กรุงเทพฯ : ไทยเกษม, 2521, หน้า 192-193.

⁵⁰ ยาสุกิจิ ยาตาเบ (เขียน) เออิจิ มูราซิม่าและนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (แปล), บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มติชน, 2550, หน้า 111-112.

⁵¹ พลโท ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2518, หน้า 273-274.

⁵² กรมโฆษณาการ, คำพิพากษาศาลพิเศษ พ.ศ.2482. พระนคร : กรมโฆษณาการ, 2482, หน้า 30.

⁵³ กรมโฆษณาการ, คำพิพากษาศาลพิเศษ พ.ศ.2482. พระนคร : กรมโฆษณาการ, 2482, หน้า 26.

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับพระบันทึกความทรงจำของนายพันโท หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิทว่า “ราชเลขาอนุการส่วนพระองค์ ผู้ทำงานประสานกับพระองค์เจ้าบวรเดช ได้ช่วยประสานงานกับพระองค์เจ้าบวรเดช อันทำให้การดำเนินการของพระองค์เจ้าบวรเดชดูมีน้ำหนักน่าเชื่อถือ และราชเลขาอนุการส่วนพระองค์ผู้นี้ ได้ติดสินบนพระยาพลพลพยุหเสนาด้วยพระนามของพระปกเกล้าฯ ให้เข้าข้างพระองค์เจ้าบวรเดช”⁵⁴ เมื่อเงินก้อนดังกล่าวไม่สามารถซื้อหัวหน้าคณะราษฎรได้ เงินจำนวนดังกล่าวก็ถูกส่งต่อไปยังผู้ที่มีความเหมาะสมต่อไป

สถาบันพระมหากษัตริย์ท่ามกลางความขัดแย้ง

จากความทรงจำของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้ทรงมีพระราชเสาวนีย์ย้อนทวนความทรงจำเกี่ยวกับบาทของพระปกเกล้าฯ ที่ทรงวางพระองค์เป็นกลางในช่วงเหตุการณ์กบฏบวรเดชว่า “ถึงแม้แต่พระองค์เจ้าบวรเดช ในหลวงก็เคยรับสั่งห้ามไม่ให้ทำอะไรเป็นอันขาด ขึ้นชื่อว่าเจ้าล่ะก็ ไม่ให้ทำอะไรทั้งนั้น ถ้าทำจะยิ่งร้ายแรง ถ้าเผื่อเป็นคนอื่นเขาจะปฏิวัติซ้อนชิงอำนาจมาถวาย นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ว่าเจ้าทำไม่ได้ ในหลวงท่านเตือนไว้เฉยๆ แล้วก็ไม่ทรงทราบอะไรจากพระองค์เจ้าบวรเดชอีกว่าจะคิดทำอะไร หรืออย่างไร แต่ผลที่สุดก็เกิดขึ้นจนได้”⁵⁵

สำหรับพระบุคลิกของพระองค์เจ้าบวรเดชทรงเป็นเช่นไรนั้น พระปกเกล้าฯ ได้ทรงเคยมีพระราชวินิจฉัยให้พลโท ประยูร ภมรมนตรี ฟังในครั้งหนึ่งว่า “เจ้านายองค์นี้

เป็นผู้ใหญ่ เคยเป็นครูบาอาจารย์และผู้บังคับบัญชาของพระองค์ท่าน ถ้ามีอะไรเกิดขึ้นก็ตักเตือนกันไม่ได้ ทางที่ดีถ้าพวกแกฉลาด รู้จักไซโค ท่านองค์นี้ชอบโก้ เจ้ายศเจ้าอย่าง ถ้าจัดนายทหารไปประจำพระองค์ จัดรถยนต์ให้มีทหารขับ และทูลเชิญไปงานสำคัญๆ หรือแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาการทหาร ก็จะเป็นประโยชน์...”⁵⁶

ตามคำให้การของพระยาอิศราธิราชเสวี นายพันตรีจมีนรณภพพิชิต เจ้ากาวิละวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในคำพิพากษาศาลพิเศษ เรื่อง กบฏ 2482 ได้บันทึกถึงเหตุการณ์ในช่วงก่อนการยกกำลังจากหัวเมืองมาประชิดพระนครของคณะกู้บ้านกู้เมืองว่า “พระองค์ทรงไปประทับอยู่ ณ พระที่นั่งไกลกังวล พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการสำคัญๆ หลายคน อยู่ที่หัวหินในระหว่างนั้น พระปกเกล้าฯ ได้สั่งให้พระยาอิศราธิราชเสวี จ่ายเงินให้เจ้ากาวิละวงศ์ 2 ครั้ง เป็นเงิน 6,000 บาท เพื่อให้ซื้อเสบียงอาหารและสิ่งของต่างๆ ไว้สำหรับใช้ในคราวที่มีเหตุการณ์ฉุกเฉิน เจ้ากาวิละวงศ์ได้จัดซื้อข้าวและเครื่องกระป๋องไว้ นอกจากนี้ พระปกเกล้าฯ ได้ใช้ให้เจ้ากาวิละวงศ์ตัดถนนจากหัวหินถึงปากทวารวรายแดนพม่า ...”⁵⁷

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ขณะนั้นพระองค์ได้ทรงประทับที่วังไกลกังวล ทรงมีพระบันทึกว่า “ก่อนเกิดกบฏ พ.ศ.2476 กรมขุนชัยนาทนเรนทร หม่อมเจ้าวงศ์นิรชร และพระองค์เจ้าบวรเดชไปเฝ้าพระปกเกล้าฯ ที่หัวหิน... ปรากฏหลักฐานทางทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ว่า พระปกเกล้าฯ ได้จ่ายเงิน 200,000 บาทให้แก่พระองค์เจ้าบวรเดช” โดยพระองค์เจ้าบวรเดชกราบบังคมทูลขออาสาเป็นผู้นำกองทัพเข้าปราบปรามคณะราษฎร และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตใน “การ

⁵⁴ หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์, 1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543, หน้า 103.

⁵⁵ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี, “พระราชบันทึกทรงเล่า”, เบื้องแรกประชาธิปไตย: บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์ พ.ศ.2475-2500. กรุงเทพฯ : สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2516, หน้า 8.

⁵⁶ พลโท ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2518, หน้า 274.

⁵⁷ กรมโฆษณาการ, คำพิพากษาศาลพิเศษ พ.ศ.2482. พระนคร : กรมโฆษณาการ, 2482, หน้า 29.

เปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่”⁵⁸

อย่างไรก็ตาม แม้นสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ทรงมีพระราชบันทึกถึงการวางบทบาทของพระปกเกล้าฯ เป็นกลางท่ามกลางความขัดแย้งครั้งนั้น แต่กระนั้นก็เป็นคำพิพากษาศาลพิเศษ เรื่อง กบฏ 2482 กลับให้รายพระนามเจ้านายหลายพระองค์ที่ทรงเกี่ยวข้องกับ ความขัดแย้งในครั้งนั้น เช่น พระประยูรญาติของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี อันมี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิเศษณ์ พระสัสสุระของพระปกเกล้าฯ และหม่อมเจ้า ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ พระเชษฐาของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เป็นต้น⁵⁹

สำหรับบทบาทของนายพันโท หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ ราชของครีฑ์ ได้ทรงมีพระบันทึกถึงพระองค์เองว่า ขณะนั้นพระองค์ทรงทำหน้าที่ประสานงานกับกองทัพ ตำรวจและพลเรือนที่เข้าร่วมกับกองกำลังที่พระองค์เจ้า บวรเดชรวบรวมขึ้นเป็นคณะกู้บ้านกู้เมือง⁶⁰ โดยความทรงจำของนายร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ (ตุ้ ปาลกวงศ์ ณ อยุธยา) นายทหารแห่งกองทัพคณะกู้บ้านกู้เมืองได้เปิดเผยถึงจุดมุ่งหมายของการยกกำลังของคณะกู้บ้าน กู้เมืองเข้าพระนครว่า “จะแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้เหมาะสม และถวายอำนาจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”⁶¹

นอกจากนี้ ยังมีเครือข่ายกลุ่มผู้จงรักภักดี ได้เดินทาง มาเข้าเฝ้าพระปกเกล้าฯ ที่วังไกลกังวลเพื่อเตรียมการ ต่อต้านอย่างคึกคักด้วยเช่นกัน ดังที่หม่อมเจ้าหญิง พูนพิศสมัย ทรงบันทึกความเคลื่อนไหวในไกลกังวลว่า “ในระหว่างเดือนสิงหาคม-กันยายน พ.ศ.2476 มีคนไป มาที่หัวหินมากขึ้นจนไม่รู้ใครเป็นใคร”⁶² และทรงเล่า ต่อว่า “พอขึ้นเดือนกันยายน ก็มีผู้คนมาหัวหินมากขึ้น และบ่อยขึ้น แต่พวกนี้เป็นฝ่ายคณะชาติโดยมาก...”⁶³

ในขณะที่มีการเคลื่อนไหวการรวบรวมกำลังพลตาม หัวเมือง การสร้างกระแสปลุกเร้าให้ประชาชนสนับสนุน การต่อต้านการปฏิวัติในพระนคร เป็นหน้าที่ของกลุ่ม ผู้จงรักภักดี ด้วยการเขียนข่าววิจารณ์รัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาว่าไม่มีความชอบธรรมและเป็นเผด็จการลงในหนังสือพิมพ์ของกลุ่มตน ตลอดจน การปลุกกระแสการต่อต้านให้เกิดขึ้นภายในพระนคร⁶⁴

แผน “กู้บ้านกู้เมือง” (“The Counter Revolution”)

ในบทความนี้จะเรียกขานคณะบุคคลที่ต่อต้าน การปฏิวัติ 2475 โดยใช้ชื่อที่พวกเขาเรียกตนเอง

⁵⁸ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศสมัย ดิศกุล, *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475*. กรุงเทพฯ : มติชน, 2543, หน้า 126-127 และโปรดดูเพิ่มเติมใน กรมโฆษณาการ, *คำพิพากษาศาลพิเศษ พ.ศ.2482*. พระนคร : กรมโฆษณาการ, 2482, หน้า 30 ทั้งนี้ จำนวนเงิน 200,000 บาท ที่พระราชทานสนับสนุนให้พระองค์เจ้าบวรเดช สอดคล้องกันทั้งจากหลักฐานทั้งสองชิ้น

⁵⁹ กรมโฆษณาการ, *คำพิพากษาศาลพิเศษ พ.ศ.2482*. พระนคร : กรมโฆษณาการ, 2482, หน้า 26.

⁶⁰ กรมโฆษณาการ, *คำพิพากษาศาลพิเศษ พ.ศ.2482*. พระนคร : กรมโฆษณาการ, 2482, หน้า 26. 1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543, หน้า 510.

⁶¹ หลวงโหมรอนราญ, *เมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ*. พระนคร: โรงพิมพ์นครชัย, 2492, หน้า 61-62.

⁶² หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศสมัย ดิศกุล, *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2543, หน้า 126.

⁶³ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศสมัย ดิศกุล, *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ภาคจบ*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2545, หน้า 87.

⁶⁴ “อ.ก.รุ่งแสง”, *พ.27 สายลับพระปกเกล้าฯ เล่ม 2*. กรุงเทพฯ : ไทยเกษม, 2521, หน้า 47, หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯเดลิเมล์, วันที่ 17 สิงหาคม 2476.

“คณะกู้บ้านกู้เมือง” เมื่อกล่าวถึงจากแง่มุมของเขาทั้งนี้ นายพันโท หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ ได้ทรงเรียกกลุ่มเคลื่อนไหวนี้ว่า “The Counter Revolution”⁶⁵ กล่าวอีกอย่างคือ สิ่งที่คณะกู้บ้านกู้เมืองต้องการกระทำ คือ การต่อต้านการปฏิวัติที่ยอมตรงกับการถอดความหมายที่ หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ ทรงเรียกว่า “The Counter Revolution” อีกทั้งพวกเขาเองนิยามตนเองว่า พวกเขาเป็น “ผู้จงรักภักดีต่อองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”⁶⁶

ด้วยเหตุนี้ ความหมายของคำว่า คณะกู้บ้านกู้เมือง จึงมีความหมายเท่ากับ การต่อต้านการปฏิวัติ (The Counter Revolution) เห็นได้จากความรู้สึกรักหวาดกลัวของ นายร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ หนึ่งในนายทหารคณะกู้บ้านกู้เมือง ได้บันทึกไว้ว่า “สำคัญที่สุดอยู่ในหัวใจของข้าพเจ้านั้น ชื่อสัตย์กตัญญูต่อพระมหากษัตริย์และพระบรมราชจักรีวงศ์อยู่ในสายเลือด จึงเกลียดชังผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินยิ่งนัก เพราะข้าพเจ้าถือว่า [คณะราษฎร] นี้เป็นขบถ หมิ่นหมายและอกตัญญูต่อพระมหากษัตริย์ จึงตั้งใจว่าถ้ามีโอกาส จะลุกขึ้นต่อสู้และปราบปรามพวกขบถเหล่านี้ให้จงได้”⁶⁷

ทั้งนี้ นายพันโท หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท ราชวงศ์รัชนี ได้ทรงมีพระบันทึกความทรงจำไว้ว่า กองกำลังที่จะเข้าต่อต้านประกอบด้วยกองกำลังจาก 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มอนุรักษนิยมที่นำโดยนายพันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม ซึ่งรวมถึงทหารในพระนคร

รวมทั้งทหารเรือ และกลุ่มผู้จงรักภักดี (royalist) นำโดย นายพลเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช ที่รวบรวมกำลังจากทหารหัวเมือง⁶⁸ ในที่สุด วันที่ 9 ตุลาคม 2476 ที่ประชุมนายทหารอาวุโสที่นครราชสีมา ส่วนใหญ่ตกลงเลือกพระองค์เจ้าบวรเดชเป็นผู้นำทัพ ตั้งนายทหารคนหนึ่งในคณะกู้บ้านกู้เมืองได้บันทึกบรรยายการประชุมเลือกแม่ทัพครั้งนั้นว่า “ที่ประชุมของคนที่อึมเอบในลัทธิเจ้าขุนมูลนาย... ยินกรานให้เชิญพระองค์เจ้าบวรเดชเป็นหัวหน้า...”⁶⁹

ในขณะที่เดียวกันนอกจากจะมีการประชุมพลที่ นครราชสีมาอย่างคึกคักแล้ว ในพระนครยังมีการประชุมอย่างเงียบๆ ที่บ้านหลังหนึ่งในคลองผิงธนบุรีถูกใช้เป็นที่ กองเสนาธิการ⁷⁰ ควรบันทึกด้วยว่านายพันเอกพระยา ศรีสิทธิสงครามเป็นผู้ประสานงานการติดต่อรวบรวมกำลังของกลุ่มทหารของนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช ที่ตั้งในพระนคร ดังที่พลโทประยูร ภมรมนตรีได้บันทึกว่า นายพันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ท่าราบ) มีแผนการแบ่งหน้าที่ตีกระนาบบริจาบาลจากภายในพระนคร และภายนอกพระนครให้รัฐบาลยอมจำนน โดย พลโท ประยูรคาดว่า คณะกู้บ้านกู้เมืองจะได้กำลังสมทบจาก หน่วยทหารบางหน่วยในพระนคร ในบังคับบัญชาของ นายพันตรี หลวงวิระโยธา ผู้บังคับการกองพันทหารราบที่ 6 จะร่วมมือในการครั้งนี้ด้วย⁷¹ เนื่องจากหลวงวิระโยธาชื่นชมพระยาทรงสุรเดช และได้รับผลกระทบจาก

⁶⁵ 1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543, หน้า 102.

⁶⁶ นายพันตำรวจตรี หลวงชาญนิคม “บันทึกชีวประวัติ ตอนกลาง (คราวตกทุกข์ลำบาก)”, *ธรรมบรยายยามยากและชีวประวัติของพันตำรวจตรี หลวงชาญนิคม (ทอง จันทรร)*, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2504, หน้า 8.

⁶⁷ หลวงโหมรอนราญ “ชีวประวัติของข้าพเจ้า”, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ (ตุ้ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา) ณ เมรุวัดตรีทศเทพ วันเสาร์ที่ 5 กุมภาพันธ์ 2520. กรุงเทพฯ : บุญส่งการพิมพ์, หน้า 45- 46.

⁶⁸ 1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543, หน้า 103.

⁶⁹ “เสาวรักษ์” (ร.ท.จกกล ไกรฤกษ์), *ตัวตายแต่ชื่อขี้ขี้*. พระนคร : เกื้อกูลการพิมพ์, 2508, หน้า 311.

⁷⁰ พันตำรวจโทสมพงษ์ แจ่มเร็ว, “บทบาทของตำรวจสันติบาลในประวัติศาสตร์การเมืองไทย พ.ศ.2475-2500” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, หน้า 77.

⁷¹ พลโทประยูร ภมรมนตรี, *ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2518, หน้า 284

ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทหารอาวุโสและกลุ่มทหารหนุ่มในคณะราษฎรด้วย

อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาเมื่อกลุ่มทหารภายในพระนครทราบว่าผู้นำทัพคณะกู้บ้านกู้เมือง คือ พระองค์เจ้าบวรเดช ทำให้พวกเขาเกิดความลังเลสงสัย และอยากจะปลีกตัวออกจากปฏิบัติการครั้งนี้ นายพันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม จึงได้พยายามหว่านล้อมให้ทหารในพระนครร่วมมือต่อไปด้วย คำสัญญามั่นเหมาะว่า หลังเสร็จสิ้นการปฏิบัติการแล้ว จะมีการปลงพระชนม์พระองค์เจ้าบวรเดชเสีย⁷² กระนั้น ก็ดี ไม่มีผู้ใดคาดการณ์ได้ว่า ข้อสัญญาแลกเปลี่ยนจากพระยาศรีสิทธิสงครามจะสร้างความมั่นใจให้กับทหารในพระนครได้เพียงใด แต่สิ่งที่ปรากฏอยู่ในบันทึกของพลโทประยูรนั้นพบว่าผู้บังคับบัญชาทหารในพระนครไม่เลื่อมใสศรัทธาในพระองค์เจ้าบวรเดช⁷³

นายพันโท หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ ราชองครักษ์ได้ทรงมีพระบันทึกลงขัตติยมานะของพระองค์เจ้าบวรเดชไว้ว่า แม้กองกำลังในกรุงเทพถอนตัวจากการต่อต้านฯ แต่พระองค์เจ้าบวรเดช มิได้ทรงเปลี่ยนพระทัย เนื่องจากทรงมีพระอุปนิสัยดื้อรั้น พระองค์เจ้าบวรเดชจะดำเนินตามแผนการต่อไป แม้จะไม่ได้รับการสนับสนุนกำลังจากในกรุงเทพฯ ก็ตาม เนื่องจากพระองค์ทรงมั่นพระทัยในทหารภาคอีสานที่ทรงสามารถสั่งการได้และทรงยังคงการประสานงานกับบุคคลที่อยู่รายล้อมพระปกเกล้าฯ ต่อไป⁷⁴

อย่างไรก็ตาม แผนการยกกองทัพเข้าประชิดพระนครที่ถูกกำหนดไว้ว่าจะในวันที่ 10 ตุลาคม ไม่อาจเป็นไปได้

เนื่องจากการยกพลถูกเลื่อนออกไปเป็นวันที่ 11 ตุลาคม แทน ข้าราชการขึ้นเป็นผู้นำทัพคณะกู้บ้านกู้เมืองของพระองค์เจ้าบวรเดช ส่งผลกระทบให้กองกำลังภายในพระนคร ทำให้เกิดความลังเลในการร่วมมือ ดังโทรเลขด่วนจากนายทหารคณะกู้บ้านกู้เมือง คือ นายพันตรี หลวงโหมชิงชัย (เวก สุไชย) ถึง พระปัจเจกนิพนาศนครราชสีมา ในวันที่ 11 ตุลาคม 2476 ว่า “บอก (พระยา) เทพ (สงคราม) ที่สั่ง ไม่พบตัว เขาระวัง ของที่ จะส่งมาคราวนี้ ผู้รับทางกรุงเทพฯ ยังไม่รับของแน่แท้”⁷⁵ ข้อความดังกล่าวอาจตีความได้ว่า กองกำลังทหารในพระนครที่เคยติดต่อไว้อาจไม่ให้การร่วมมือกับคณะกู้บ้านกู้เมือง

การพยายามยับยั้งการต่อต้านการปฏิวัติ

รัฐบาลรวบรวมข่าวสารจากหน่วยข่าวต่างๆ ที่ได้รับมาจนพอจะสรุปได้อย่างแน่ชัดว่ามีความเคลื่อนไหวในการก่อการกบฏที่นครราชสีมา นายพันตำรวจโท หลวงอดุลเดชจรัส ได้พยายามทุกวิถีทางที่จะขัดขวางความเคลื่อนไหวและการก่อวินาศกรรมของกลุ่มผู้จงรักภักดีมิให้เกิดขึ้น ในคืนวันที่ 10 ตุลาคมเวลา 21.00 น. นั้นเอง รัฐบาลจึงได้ส่งตำรวจสันติบาลชุดหนึ่ง นำโดย พันตำรวจโท พระกล้ากลางสมร (มงคล หงส์ไกร) นายร้อยเอก ขุนศรีศรากร และนายร้อยตรี หม่อมราชวงศ์ ลากหส์ดิษฐ์ พร้อมอาวุธเดินทางขึ้นไปที่นครราชสีมา เพื่อสืบข่าวและจับกุมผู้ก่อการกบฏอย่างรวดเร็ว⁷⁶

เมื่อขบวนรถไฟฝ่ายรัฐบาลพุ่งทะยานสู่นครราชสีมา เพื่อระงับเหตุการณ์ก่อการกบฏ แต่ความพยายามระงับ

⁷² 1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543, หน้า 103.

⁷³ พลโทประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2518, หน้า 285.

⁷⁴ 1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543, หน้า 103.

⁷⁵ สร.0201.1/5 กล่อง 5 การตรวจสอบโทรเลข โทรศัพท์ในระหว่างการมีกบฏ (12 ตุลาคม – 5 มกราคม 2476)

⁷⁶ พันตำรวจโทสมพงษ์ แจ้งเร็ว, “บทบาทของตำรวจสันติบาลในประวัติศาสตร์การเมืองไทย พ.ศ.2475-2500” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, หน้า 77.

การต่อต้านจากฝ่ายรัฐบาลไม่ประสบความสำเร็จ จากความทรงจำของนายร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ นายทหารคณะกู้บ้านกู้เมืองได้รับรายงานจากนายสถานีที่เป็นฝ่ายเดียวกันราวเที่ยงคืนของรอยต่อ ระหว่างวันที่ 10 ตุลาคมต่อวันที่ 11 ตุลาคมนั้นว่า มีรถจักรดีเซลลากจูงโบกี้บรรทุกตำรวจได้วิ่งผ่านสถานีสระบุรี สถานีบ้านภาชีมุ่งตรงไปนครราชสีมาอย่างรวดเร็วในลักษณะ “วิ่งผ่านมาทุกสถานี ไม่ยอมหยุด แม้สถานีใดไม่ยอมเปิดทางให้สะดวก จนถึงสถานีปากช่อง” โดยขบวนรถไฟนี้ เป็นขบวนรถไฟบรรทุกตำรวจจากพระนครแล่นมาถึงสถานีปากช่องแต่ได้ถูกรถไฟที่บรรทุกทหารกองทัพอคณะกู้บ้านกู้เมืองส่วนหน้า นำโดย นายร้อยโท จรูญ ปัทมมิตร ทหารนครราชสีมา ดักข่มยิงอยู่ข้างทางรางรถไฟ “ยิงกราดเข้ามาในรถไฟกราวใหญ่ มีตำรวจร้องว่าถูกยิง พ.ต.ท. พระกล่ำกลางสมร จึงสั่งให้รถหยุดและชูผ้าขาวออกไปข้างรถ”

ผลจากที่ขบวนรถไฟฝ่ายรัฐบาลถูกคณะกู้บ้านกู้เมืองข่มยิงปรากฏว่ารัฐบาลได้สูญเสียตำรวจไปสองนาย คือนายร้อยตำรวจโท ขุนประดิษฐ์กุลการ นายดาบตำรวจทอง แก่นอบเชย ตำรวจสันติบาลเสียชีวิต ส่วนตำรวจฝ่ายรัฐบาลที่รอดชีวิตได้ยอมจำนน ทหารคณะกู้บ้านกู้เมืองได้เข้าตรวจค้นขบวนรถไฟและจับกุมตำรวจสันติบาล พร้อมอาวุธจำนวนหนึ่งส่วนนายพันตำรวจโท พระกล่ำกลางสมรถูกพระองค์เจ้าบวรเดชเรียกไปพบและควบคุมตัวตำรวจที่รอดชีวิตทั้งหมดตรงเข้าไปยังพระนคร⁷⁷

ในที่สุด เข้าวันที่ 11 ตุลาคม 2476 เวลา 9.00 น. ขบวนรถไฟที่บรรทุกทัพใหญ่อันเกรียงไกรของคณะกู้บ้านกู้เมือง นำโดยนายพลเอก พระองค์เจ้าบวรเดช พลตรี พระยาจินดาจักรัตน์ หม่อมเจ้าสิทธิพร พันเอก พระยาศรีสรศักดิ์ พลตรีพระยาทรงอักษรธมาถึงสระบุรี เมื่อ “พระองค์เจ้าบวรเดชชะโงกพระพักตร์ออกมาจากหน้าต่างรถ” จากนั้น นายร้อยเอก หลวงโหมรอนราญจึงเข้าไปรายงานจำนวนทหารม้าสระบุรีที่เข้าสับสนกำลังกับทหารนครราชสีมาให้พระองค์เจ้าบวรเดช แม่ทัพใหญ่ทรงทราบ พระองค์ทรงสั่งการว่า “หลวงโหม เธอเอาตำรวจที่มาจากพระนครอยู่ในโบกี้หลัง เอาไปขังไว้ที่เรือนจำทั้งหมด ถ้าใครหลบหนีก็ให้ยิงเสีย”⁷⁸ เมื่อขบวนทัพใหญ่ผ่านไป “ข้าพเจ้าจัดการขนตำรวจซึ่งรับสั่งให้นำไปควบคุมนั้นลงจากรถ ปรากฏว่ามีตำรวจตายอยู่ 2 คน บาดเจ็บสาหัส 2 คน อีก 25 คนไม่บาดเจ็บ...จัดบ้านพักนายทหารของกองพันทหารม้า สระบุรีให้นายตำรวจ 8 คน นายสิบ พลตำรวจที่ไม่บาดเจ็บ ก็ส่งควบคุมไว้ในเรือนจำ คนบาดเจ็บก็ส่งไปรักษาพยาบาลที่หมวดพยาบาล ที่ตายก็ให้ฝังเสีย...”⁷⁹

แม่น้ำ 4 สายของ “คณะกู้บ้านกู้เมือง”

แผนการเคลื่อนกองทัพของคณะกู้บ้านกู้เมือง ที่นำโดยพระองค์เจ้าบวรเดชแบ่งออกเป็น 4 สาย คือ สายที่ 1 พระองค์เจ้าบวรเดชนำกำลังจากนครราชสีมาและอุบลราชธานี สายที่ 2 พระยาศรีสิทธิสงคราม นำทหาร

⁷⁷ คำพิพากษาศาลพิเศษ คดีแดงที่ 8 พ.ศ.2476 ศรีกรุง 10 มีนาคม 76 อ้างในภูธร ภูมะธน, ศาลพิเศษ พ.ศ.2476 พ.ศ.2478 และ พ.ศ.2481, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521, หน้า 129 ; พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร, สุนทรพจน์แสดงต่อหน้าขบวนรถบรรทุกศพวีรชน แจกในงานบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานศพวีรชนผู้วายชนม์ในคราวปราบกบฏ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2476 (พระนคร: โรงพิมพ์ประชาชาติ, 2476), หน้า 6; พันเอก แสง จุลละจาริตต์, “แต่ท่านผู้มีพระคุณ”, หน้า 110 ; “ไทยน้อย”, หน้า 27-28; จรูญ กุวานนท์, หน้า 61; พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ, “ชีวประวัติของข้าพเจ้า”, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ ณ เมรุวัดตรีทศเทพ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2520 กรุงเทพฯ : บุญส่งการพิมพ์, 2520, หน้า 52.

⁷⁸ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ, “ชีวประวัติของข้าพเจ้า”, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ ณ เมรุวัดตรีทศเทพ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2520 กรุงเทพฯ : บุญส่งการพิมพ์, 2520, หน้า 51.

⁷⁹ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ, “ชีวประวัติของข้าพเจ้า”, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ ณ เมรุวัดตรีทศเทพ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2520 กรุงเทพฯ : บุญส่งการพิมพ์, 2520, หน้า 51.

จากอยุธยา สายที่ 3 พระยาเสนาสงคราม นำทหารจาก นครสวรรค์และพิษณุโลก สายที่ 4 กำลังทหารจาก ปราจีนและเพชรบุรีจะเข้ามาสมทบ ทั้งหมดมีจุดนัดหมายที่ สถานีจิตรลดา ในวันที่ 12 ตุลาคม เวลา 6.00 น.⁸⁰ อย่างไรก็ตาม มีข้อควรตั้งข้อสังเกตด้วยว่า แผนการทางการทหารในการเคลื่อนทัพเข้าต่อต้านรัฐบาลของคณะกู้บ้านกู้เมืองครั้งนี้ มีความคล้ายคลึงกับแผนการตอบโต้กลับคณะราษฎรเมื่อครั้งวันที่ 24 มิถุนายน 2475 มาก⁸¹

สำหรับแม่น้ำสายหลัก หรือทัพหลวงที่นำโดย พระองค์เจ้าบวรเดชอันมีศูนย์บัญชาการใหญ่ที่ นครราชสีมา นั้น เข้าวันที่ 11 ตุลาคม 2476 ที่นครราชสีมา นายพลเอกพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช เชิญบุคคลสำคัญในจังหวัด เช่น พระยานายกนรชน ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา มาร่วมพิธีกรรมเอาฤกษ์เอาชัยให้กับกองทัพ มีพิธีกรรมประพรมน้ำมนต์ เหนือธงชัยประจำคณะกู้บ้านกู้เมืองเพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้กับเหล่าทหาร จากนั้น พระองค์เจ้าบวรเดช ทรงแจ้งถึงเหตุผลการยกทัพเข้าปราบปรามรัฐบาลเนื่องจากรัฐบาลกำลังจะเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นอันตรายต่อพระมหากษัตริย์⁸² โดยนครราชสีมาได้มีการระดมพลทหารกองหนุนทั้งนายทหารและพลทหารเข้าร่วมกับคณะกู้บ้านกู้เมืองอย่างต่อเนื่อง⁸³

สำหรับแม่น้ำสายที่สอง กองทัพของคณะกู้บ้านกู้เมืองที่นำโดยนายพันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม และ นายพันตรีหลวงลพบาลานำกองกำลังกองพันทหารช่าง

อยุธยาล่องเรือมาทางน้ำและยกพลขึ้นบกที่รังสิต และเข้ายึดพื้นที่วัดแคราย ทางใต้สถานีบางเขน และสนามบินดอนเมืองได้เป็นชุดแรก เมื่อเช้าตรู่ของวันที่ 11 ตุลาคม 2476 เวลา 4.00 น.

ในที่สุด กองทัพของคณะกู้บ้านกู้เมืองจาก นครราชสีมาทัพหลวงมาถึงดอนเมืองเวลา 11.00 น. ของวันที่ 11 ตุลาคม ถือเป็นการบรรจบกันของแม่น้ำสองสายที่ขานพระนคร มีชุมชนพลกันที่บริเวณบางเขนหลักสี่และดอนเมือง โดยพระองค์เจ้าบวรเดชรับบทแม่ทัพของกองทัพคณะกู้บ้านกู้เมือง

ในช่วงบ่ายของวันที่ 12 ตุลาคม นายพันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม ได้ยื่นคำขาดให้รัฐบาลของพระยาพหลาออกภายใน 1 ชั่วโมง โดยอ้างเหตุผลว่า กองทหารบกในต่างจังหวัด รวมทั้งทหารเรือ ทหารอากาศได้ทราบพฤติกรรมการของรัฐบาลว่า 1. “เพิกเฉยหรือปล่อยให้นักพาลสันดานหยาบหมิ่นหลู่ดูแคลนพระบรมเดชานุภาพ” โดยปล่อยให้นักหนังสือพิมพ์ต่างๆ “บริภาษพระราชกิติคุณอยู่แทบทุกวัน” โดยมีได้ตำหนิติเตียนหรือจัดการห้ามปรามลงโทษ หมายถึงช่วยทำลายรัฐธรรมนูญมาตรา 3 ที่ยกย่องพระมหากษัตริย์ ทำให้เหล่าทหาร ประชาชนขาดความนิยมและขาดจงรักภักดี 2. การเรียกหลวงประดิษฐ์มนูธรรมกลับคืน คณะกู้บ้านกู้เมืองเห็นว่ารัฐบาลแทนที่จะปราบปรามคอมมิวนิสต์ตั้งที่รัฐบาลประกาศไว้ กลับสนับสนุนคอมมิวนิสต์ ดังนั้น คณะกู้บ้านกู้เมืองจึงพร้อมใจกันยื่นคำขาดให้รัฐบาลถวายบังคมลาออกภายใน 1 ชั่วโมง นับจากได้รับหนังสือนี้ โดยคณะกู้บ้าน

⁸⁰ จรุงกูวานนท์, เลือดหยดแรกของประชาธิปไตย (พระนคร : สำนักพิมพ์สหกิจ, 2493), หน้า 59-60.

⁸¹ โปรดดูเพิ่มเติมในโทรเลข ของนายพลตรี พระยาประเสริฐสงคราม ปลัดทูลฉลอง กระทรวงกลาโหม กราบทูล นายพลโท พระองค์เจ้าอลองกภู รองเสนาบดีกลาโหม วันที่ 24 มิถุนายน 2475 อ้างถึงใน นายร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ, “เทอดเกียรติประวัติท่านเจ้าคุณแม่ทัพ,” อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี พระยาพิชัยสงคราม (แก่ป สรโยธิน). พระนคร: โรงพิมพ์กรมรถไฟ, 2510, หน้าฎ - พ.

⁸² “ราเพิ่งถึงคุณลุง”, คุณพ่อใจดี อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์เอก พระยานายกนรชน (เจริญ ปริญญาพันธ์) ณ เมรุวัดระฆังโฆสิตาราม จังหวัดธนบุรี วันอาทิตย์ที่ 18 มีนาคม 2505. พระนคร: โรงพิมพ์การรถไฟ, 2505, หน้า 59.

⁸³ นายพันตำรวจตรี หลวงชาญนิคม “บันทึกชีวประวัติตอนกลาง (คราวตกทุกข์ลำบาก)”, ธรรมบรรยายยามยากและชีวประวัติของพันตำรวจตรี หลวงชาญนิคม (ทอง จันทร์ตร). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2504, หน้า 10.

กู้เมืองจะเข้าจัดการปกครองประเทศชั่วคราวจนกว่าจะได้พระกรุณาโปรดเกล้าสถาปนาคณะรัฐมนตรีชุดใหม่⁸⁴ นายทหารคณะกู้บ้านกู้เมืองคนหนึ่งได้บันทึกถึงสิ่งที่พวกเขาต้องการไว้ว่า “เราต้องการให้รัฐบาลใหม่ยอมแพ้เพื่อคืนอำนาจให้พระมหากษัตริย์เท่านั้น”⁸⁵

อย่างไรก็ตาม การสมทบกำลังของแม่น้ำสายที่สาม อันมีนายพลตรี พระยาเสนาสงคราม (หม่อมราชวงศ์ อี นพวงศ์) ผู้จะรวบรวมกำลังจากนครสวรรค์มาสมทบ คณะกู้บ้านกู้เมืองนั้นไม่อาจเป็นไปได้ เนื่องจากเมื่อเคลื่อนกำลังลงมาถึงลพบุรี ได้ถูกทหารปืนใหญ่ที่สนับสนุนฝ่ายรัฐบาลสกัดกั้นทำให้ต้องถอยทัพกลับที่ตั้งเดิม เช่นเดียวกับแม่น้ำสายที่สี่ อันมีนายพันโท หลวงสรสิทธิยานุการ (สิทธิ แสงชูโต) ผู้บังคับการกองพันทหารราบ เพชรบุรี และราชองครักษ์ได้เคลื่อนกำลังขึ้นมาถึงเพียงราชบุรีเท่านั้น เนื่องจากถูกต่อต้านโดยทหารฝ่ายรัฐบาลทำให้ต้องถอยกลับไปที่ตั้งเดิม

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและราชสำนักท่ามกลางวิกฤตการณ์

เมื่อรัฐบาลทราบข่าวการยกกองทัพคณะกู้บ้านกู้เมืองมาประชิดพระนคร ในวันที่ 11 ตุลาคมแล้วรัฐบาลได้รวบรวมทหารในพระนครจัดเป็นกองผสมขึ้น อันถือเป็นกองทัพแห่งชาติที่รัฐบาลสามารถบังคับบัญชาได้ ประกอบด้วย ทหารราบ 3 กองพัน ทหารปืนใหญ่ 2

กองพันทหารม้า 1 กองพัน และปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน จากนั้น รัฐบาลได้แต่งตั้งให้ นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้บังคับการกองผสม ทำหน้าที่ปราบปรามกองทัพฝ่ายกบฏ⁸⁶ และในวันนั้นเอง รัฐบาลได้จัดเรือยนต์เพื่อแจกจ่ายแถลงการณ์ของรัฐบาลให้ประชาชน แถบริมแม่น้ำทราบเหตุการณ์และนโยบายของรัฐบาลต่อสถานการณ์ดังกล่าวทันที⁸⁷

เช้าวันรุ่งขึ้นของวันที่ 12 ตุลาคม รัฐบาลโดยนายพันโท หลวงพิบูลสงคราม ได้โทรเลขไปกราบบังคมทูลพระปกเกล้าฯ ที่วังไกลกังวลให้ทรงทราบถึงการก่อกบฏของพระองค์เจ้าบวรเดช และกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตให้รัฐบาลจัดส่งทหารมาอารักขาพระองค์ที่วังไกลกังวลเพิ่มเติม ดังที่หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ได้ทรงพระบันทึกรวมความทรงจำที่วังไกลกังวลช่วงเวลานั้นไว้ว่า “...เรากำลังนั่งดูหนังฉายอยู่ที่พระราชวังไกลกังวล ยังไม่ทันจะจบเรื่อง, ไฟฟ้าก็เปิดพริบขึ้นเฉยๆ. พอมองดู ด้วยนี้กว่าเครื่องเสียหรือฟิล์มขาด, ก็เห็นในหลวงทรงกำลังเปิดโทรเลขออกทรงอ่านอยู่บนพระเก้าอี้ แล้วทรงหันมาอย่างเสียพระราชหฤทัย, ตรัสต้งๆ บอกเสด็จพ่อ [สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอฯ] ว่า หลวงพิบูลสงครามโทรเลขมาบอกว่า ... [พระองค์เจ้าบวรเดช] ยกกองทัพมายึดคอนเมืองไว้แล้ว! หม่อมฉัน [พระปกเกล้าฯ] ได้ห้ามเขา [พระองค์เจ้าบวรเดช] แล้ว, เขาไม่เชื่อจะให้ทำอย่างไร, ก็จะตอบได้ แต่ว่ามีความเสียใจเป็นอย่างยิ่งเท่านั้น”⁸⁸ จากนั้น

⁸⁴ สร. 0201.1.1/1 กล่อง 1 คำขอหรือคำขาดและคำแถลงการณ์หรือใบปลิวของพวกกบฏ (11 – 26 ตุลาคม 2476)

⁸⁵ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ , “ชีวประวัติของข้าพเจ้า”, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ ณ เมรุวัดตรีศกเทพ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2520 กรุงเทพฯ : บุญส่งการพิมพ์, 2520, หน้า 53.

⁸⁶ “ข่าวจากกองโฆษณาการวันที่ 19 ตุลาคม 2476”, รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่างๆ ซึ่งรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายทหาร, พลเรือนและราษฎรทั่วไป รวมเล่ม 1 ถึง 6 แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ คณะนายทหารและนายตำรวจซึ่งเสียชีวิตในคราวปราบกบฏ พ.ศ.2476 ณ ห้องสนามหลวง วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2476. พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2476, หน้า 55.

⁸⁷ สร. 0201.1.1/5 กล่อง 1 คำสั่งผู้รักษาการฝ่ายรัฐบาลเนื่องในการปราบกบฏ (12 ตุลาคม 2476 - 2 พฤษภาคม 2476)

⁸⁸ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล, สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475. กรุงเทพฯ: มติชน, 2543, หน้า 133.

พระองค์ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงนายกรัฐมนตรีว่า “ทรงเสียพระราชหฤทัยอย่างยิ่งที่ได้ทรงทราบว่า พระองค์เจ้าบวรเดชคิดจะก่อการไม่สงบขึ้น เป็นการขัดต่อพระราชประสงค์ เพราะได้ทรงตั้งเดือนพระราชวังตั้งอยู่เสมอ แต่เมื่อมีผู้ไม่เชื่อฟังพระราชกระแสเช่นนั้น ก็ได้แต่เสียพระทัย”⁸⁹ นอกจากนี้ ในประเด็นที่หลวงพิบูลสงครามผู้บังคับการกองผสม ได้แจ้งความจำนงของรัฐบาลที่ต้องการส่งทหารไปอารักขาพระองค์เพิ่มเติมให้กับพระปกเกล้าฯ ที่วังไกลกังวลนั้นพระองค์ได้ทรงตอบกลับผ่านหม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิ์วงศ์ ราชเลขานุการว่า “ขอบใจหลวงพิบูลสงครามที่แสดงความจงรักภักดีแต่ไม่จำเป็น...”⁹⁰

เมื่อรัฐบาลจัดตั้งกองผสมขึ้น และสั่งการให้กองผสมเคลื่อนเข้ายึดแนวสถานีบางซื่อ สถานีสามเสนและสถานีมักกะสัน เป็นแนวตั้งรับและในตอนบ่ายของวันที่ 12 ตุลาคม พระองค์เจ้าบวรเดชได้ส่งเครื่องบินมาลาดตระเวนเหนือพระนคร รัฐบาลได้ใช้ปืนต่อสู้อากาศยานขับไล่ จากนั้นในช่วงเย็น รัฐบาลได้ใช้ปืนใหญ่บริเวณสถานีบางซื่อระดมยิงกองทัพฝ่ายกบฏจนถึงค่ำ⁹¹

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามติดต่อพระปกเกล้าฯ ด้วยโทรเลข เพื่อกราบบังคมทูล

ขอพระบรมราชานุญาตให้รัฐบาลส่งทหารไปอารักขาพระองค์เพิ่มเติม แต่พระองค์ทรงปฏิเสธข้อเสนอจากรัฐบาล ต่อมาวันที่ 13 ตุลาคม รัฐบาลได้ส่งพระยาอภิบาลราชไมตรี (ต่อม บุนนาค) ขึ้นเรือรวิยามฝั่งไปยังวังไกลกังวลแทนการเดินทางรถไฟ เนื่องจากเส้นทางรถไฟลงภาคใต้ถูกปิด เพื่อขอกราบบังคมทูลเชิญพระปกเกล้าฯ เสด็จนิวัตกลับพระนคร แต่พระองค์ทรงปฏิเสธอีกครั้ง⁹²

เปรมจิตร วัชรานุกร ผู้ได้รับทราบเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในฐานะที่เป็นข้าราชการในราชสำนัก ได้อธิบายถึงเหตุการณ์ที่พระปกเกล้าฯ ทรงไม่เสด็จกลับพระนครตามคำกราบบังคมทูลเชิญนิวัตพระนครของรัฐบาลว่า “การกบฏครั้งนี้เป็นการกบฏต่อรัฐบาลโดยฉะเพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงประทับแรมที่สวนไกลกังวลได้โดยไม่ต้องทรงหวาดเกรงภัยฝ่ายกบฏ”⁹³

ความพยายามของรัฐบาลในการขอเจรจาและกระสุนปืนใหญ่นัดแรก

ในวันที่ 12 ตุลาคม เป็นวันที่รัฐบาลดำเนินการคู่งานเพื่อยับยั้งภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับระบอบใหม่ที่เพิ่งถูกสถาปนาขึ้นได้เพียงกว่าปี ด้านหนึ่งรัฐบาลได้เร่ง

⁸⁹ สร.0201.1.1/3 ประกาศและแจ้งความนายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารบกเนื่องในการปราบกบฏ (12 – 14 ตุลาคม 2476) สำเนาโทรเลขที่ 28 หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิ์วงศ์ ราชเลขาธิการ ถึง เจ้าพระยาวรวงศาพิพัฒน์ วันที่ 12 ตุลาคม 2476; “โทรเลขด่วนไปแต่กรุงเทพฯ ฉบับที่ 1 วันที่ 12 ตุลาคม 2476”, รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่างๆ, หน้า 12.

⁹⁰ สร.0201.1.1/3 ประกาศและแจ้งความนายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารบกเนื่องในการปราบกบฏ (12 – 14 ตุลาคม 2476) สำเนาโทรเลขที่ 28 หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิ์วงศ์ ราชเลขาธิการ ถึง เจ้าพระยาวรวงศาพิพัฒน์ วันที่ 12 ตุลาคม 2476; “โทรเลขด่วนไปแต่กรุงเทพฯ ฉบับที่ 1 วันที่ 12 ตุลาคม 2476”, “โทรเลขที่ 28 รับวันที่ 12 ตุลาคม 2476”, รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่างๆ ซึ่งรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายทหาร, พลเรือนและราษฎรทั่วไป รวมเล่ม 1 ถึง 6 แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ คณะนายทหารและนายตำรวจซึ่งเสียชีวิตในคราวปราบกบฏ พ.ศ.2476 ณ ห้องสนามหลวง วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2476 (พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2476), หน้า 12-13

⁹¹ “ข่าวจากกองโฆษณาการวันที่ 19 ตุลาคม 2476”, รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่างๆ ซึ่งรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายทหาร, พลเรือนและราษฎรทั่วไป รวมเล่ม 1 ถึง 6 แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ คณะนายทหารและนายตำรวจซึ่งเสียชีวิตในคราวปราบกบฏ พ.ศ.2476 ณ ห้องสนามหลวง วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2476. พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2476, หน้า 55.

⁹² หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล, *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2543, หน้า 135.

⁹³ เปรมจิตร วัชรานุกร, *พระปกเกล้าฯ กับชาติไทย*. พระนคร: การพิมพ์กรุงเทพฯ, 2489, หน้า 60.

ติดต่อพระปกเกล้าฯ เพื่อกราบบังคมทูลสิ่งที่เกิดขึ้นและการอารักขาพระองค์ให้ทรงปลอดภัย ในอีกด้านหนึ่งรัฐบาลได้พยายามเปิดการเจรจากับฝ่ายกบฏและในเช้าวันนั้น รัฐบาลได้ส่งนายพันตรี หลวงเสรีเริงฤทธิ์ และนายทหาร อีก 3 คนประกอบด้วย นายร้อยโท ขุนปิยะรัตน์ธรมยุทธ์ นายร้อยโท ขุนไสวแสนยากร และนายดาบแสง จุละจาริตต์ ไปเจรจากับกองพันทหารช่างฝ่ายกบฏที่เคลื่อนกำลังจากอยุธยามายึดพื้นที่แถบบางเขนให้กลับเข้ากรมกอง

จากความทรงจำของนายทหารชั้นผู้น้อยคนหนึ่งในคณะทูตที่ถูกพวกกบฏจับกุมในวันนั้นได้บันทึกว่า คณะทูตของรัฐบาลเดินทางด้วยรถโยกไปตามรางรถไฟที่อยู่ท่ามกลางทุ่งนาที่มีน้ำท่วมเจิ่งนองไปหมด คงมีแต่เพียงคันทนาเท่านั้นที่พ้นน้ำ เมื่อเข้าใกล้วัดแคทราย พบด้านทหารช่างฝ่ายกบฏที่รักษาการณ์อยู่ คณะทูตรัฐบาลได้แจ้งต่อทหารว่ามีความประสงค์จะพบนายพันตรี หลวงลบบาดาล ผู้บังคับการกองพันทหารช่าง และเมื่อได้พบหลวงลบบาดาล เขาได้ลวงคณะทูตว่า เขาต้องการกลับใจจะเข้าร่วมกับรัฐบาล แต่เขาไม่แน่ใจในความปลอดภัย เขาต้องการหนังสือสัญญารับรองจากรัฐบาล

ด้วยเหตุนี้ นายพันตรี หลวงเสรีเริงฤทธิ์ จึงเดินทางกลับไปหานายพันโท หลวงพิบูลสงคราม ผู้บังคับการกองผสมเพื่อออกหนังสือรับรองความปลอดภัย เมื่อคณะทูตกลับมาส่งหนังสือรับรองให้ก็พบว่ามิชวบนรถไฟเคลื่อนเข้ามา นายพันตรี หลวงลบบาดาลได้ยื่นหน้าออกมาจากโบกี้รถไฟสั่งให้ทหารจับคณะทูตทั้งหมด ทุกคนถูกริบอาวุธ และถูกส่งไปเข้าเฝ้าพระองค์เจ้าบวรเดชที่ตอนเมือง⁹⁴

การสนทนาระหว่างแม่ทัพของฝ่ายกบฏกับคณะทูตที่ถูกจับกุมถูกบันทึกไว้ว่า “พระองค์เจ้าบวรเดชได้ถามหลวงเสรีอย่างดุเดือด ในที่สุดก็รับสั่งว่า ‘ที่ตอนเมืองไม่มีที่อยู่’ คำพูดนี้เป็นที่เข้าใจว่า หลวงเสรีฯ ต้องถูกยิงเป้า แต่เผอิญมีกบฏคนหนึ่งได้มาพบเข้า แล้วไปเจรจากับพระองค์เจ้าบวรเดช ทางพวกกบฏจึงได้สั่งให้ส่งตัวหลวงเสรีฯ ไปคุมขังไว้ที่อยุธยา มีนายทหารฝ่ายกบฏคือ พันตรีหลวงโหมชิงชัย คุมตัวไป”⁹⁵ ขึ้นรถไฟไปอยุธยาต่อเรือยนต์ไปขึ้นที่ท่ากรมทหารช่าง ของพันโท พระวิเศษโยธาบาล ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกอยุธยา เซลยทั้งหมดจึงถูกขังไว้ที่กองรักษาการกรมทหารช่าง อยุธยา

ระหว่างการนำคณะทูตไปคุมขังที่อยุธยา นายร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ ได้เล่าให้นายพันตรี หลวงเสรีเริงฤทธิ์ ฟังถึงแผนการ ผู้เกี่ยวข้อง และผู้สนับสนุนการเงินให้เขา ฟัง เนื่องจากหลวงโหมรอนราญคาดว่า หลวงเสรีเริงฤทธิ์ คงไม่รอดชีวิตกลับไป หลวงโหมรอนราญได้ตำหนิรัฐบาลที่ทำการดูหมิ่นและทำให้พระบรมเดชานุภาพเสื่อมเสีย เช่น การประกาศแก้สังคสมสยามว่า พระปกเกล้าฯ ทรงรู้จักกับพวกกบฏและการกระทำของรัฐบาลทำให้ทหารหัวเมืองเคืองแค้นมาก ที่ทำให้ประชาชนสยามตั้งคำถามถึงความเหมาะสมของพระจริยวัตรและความเหมาะสมกับการดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์สยาม⁹⁶

ราวเวลา 14.00 น.ของวันที่ 12 ตุลาคม หลังจากที่รัฐบาลไม่ตอบข้อเรียกร้องจากพวกกบฏให้ลาออกและการที่รัฐบาลไม่ทราบชะตากรรมของคณะทูตที่รัฐบาลส่งไปเจรจากับพวกกบฏ จากนั้นรัฐบาลเริ่มระดมยิงปืนใหญ่

⁹⁴ พันเอกแสง จุละจาริตต์, “แต่ท่านผู้มีพระคุณ”, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก จรุง รัตนกุล เสรีเริงฤทธิ์ 21 ธันวาคม 2526 วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักชั่น จำกัด, 2526, หน้า 112.

⁹⁵ “ข่าวจากกองโฆษณาการวันที่ 19 ตุลาคม 2476”, รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่างๆ ซึ่งรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายทหาร, พลเรือนและราษฎรทั่วไป รวมเล่ม 1 ถึง 6 แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ คณะนายทหารและนายตำรวจซึ่งเสียชีวิตในคราวปราบกบฏ พ.ศ.2476 ณ ท้องสนามหลวง วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2476. พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2476, หน้า 55.

⁹⁶ สร. 0201.1.1/ 6 ประกาศแจ้งความและแถลงการณ์ในการปราบกบฏของมณฑลพายัพ (14 ตุลาคม 2476-1 พฤศจิกายน 2476) ชาวโฆษณาการวันที่ 19 ตุลาคม ร่างลายมือ

ไปยังแนวตั้งรับของฝ่ายกบฏ⁹⁷ จากความทรงจำของ นายทหารแนวหน้าของคณะกู้บ้านกู้เมือง บันทึกถึง กระสุนปืนใหญ่นัดแรกที่ตกในแนวตั้งรับคณะกู้บ้าน กู้เมืองว่า “ในเช้าวันที่ 12 ยังไม่มีเหตุการณ์อย่างไร พอ ตกเวลาบ่าย 2 โมง ทางฝ่ายรัฐบาลก็เริ่มยิงปืนใหญ่มา ทางฝ่ายเรา”⁹⁸

เมื่อกองทัพพวกกบฏได้ยึดพื้นที่แถบทางเหนือของ พระนครเป็นฐานที่มั่น รวมทั้งการใช้สถานที่ราชการ เช่น สถานีรถไฟ สถานีวิทยุหลักสี่ วัดเทวราชกุญชรเป็นที่ตั้ง ชุมนุมพลและแนวการรบในวันที่ 12 ตุลาคมทำให้ รัฐบาลได้ประกาศให้ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณ ดอนเมือง หลักสี่ และบางเขนอพยพให้พ้นจากบริเวณดังกล่าว เนื่องจาก กองทักรัฐบาลจะยิงปืนใหญ่ทำลาย “กองทัพฝ่ายกบฏ”⁹⁹ ในขณะที่โดยแผนการรุก พระนครของคณะกู้บ้านกู้เมือง คือ ใช้เครื่องบินโจมตี แนวตั้งรับของฝ่ายรัฐบาลและใช้ติดปืนกลทะเลงเข้าไปถึงบางซื่อแล้วปล่อยให้รถจักรชนเป็นตอร์ปิโดบก¹⁰⁰

การพุ่งชนของตอร์ปิโดบกจากฝ่ายกบฏสร้างความเสียหายและความตกตะลึงให้ทหารฝ่ายรัฐบาลมาก และมีนายทหารฝ่ายรัฐบาลเสียชีวิตหลายคน แต่จากนั้น นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม สั่งการให้ ม.พัน 1 รอ. กองกำลังฝ่ายรัฐบาลเปิดการรุกคืบหน้าขึ้นไป ทำให้ กองทัพกบฏถอยกลับ จนกระทั่งระยะการยิงห่างกัน

เพียง 300 เมตร ทหารม้า สระบุรีภายใต้การนำของ นายร้อยเอก หลวงโหมรอนราน ได้ยิงต่อต้านมาอย่าง รุนแรง จนทำให้ทหารม้าฝ่ายรัฐบาลล่าถอยออกมาอีค แนวคลองเปรมประชากรที่ใช้กำบังในการต่อสู้ การรบ ที่จุดนี้จึงเป็นการรบระหว่างทหารม้าสองฝ่ายอย่าง ดุเดือด¹⁰¹

ในขณะที่ สถานการณ์ทางใต้ของพระนครนั้น กองพันทหารราบ เพชรบุรี ภายใต้การนำของนายพันตรี หลวงสรสิทธิยานุการ (สิทธิ แสงชูโต) ผู้บังคับการ กองพัน และราของครึกษ์ได้นัดหมายจะขึ้นมาสมทบกับ กองทัพคณะกู้บ้านกู้เมือง โดยมีแผนเคลื่อนกำลังขึ้นมา ยึดสถานีบ้านน้อย แต่กองทัพฝ่ายรัฐบาล นำโดย นายพันโท พระพิชัยศรีแผลง ผู้บังคับการกองพันทหาร ปืนใหญ่ ราชบุรี ได้จัดวางปืนใหญ่ ปืนกลหนักและเบา รักษาสถานีราชบุรีตักเส้นทางส่งกำลังบำรุงจากกองพัน ทหารราบ เพชรบุรีไว้ โดยมีกองทหารข้าราชการ ตำรวจ และประชาชนชาวราชบุรีให้การสนับสนุนรัฐบาล ทำให้ กองพันทหารราบเพชรบุรีไม่สามารถเคลื่อนกำลังมา สมทบกับกองทัพคณะกู้บ้านกู้เมืองที่พระนครได้ตาม แผนการอันได้วางไว้¹⁰²

การไม่มาตามนัดหมายของทหารหลายกองพันจาก จังหวัดต่างๆ ที่สัญญาจะเข้าสมทบกำลังกับกองทัพ คณะกู้บ้านกู้เมืองที่ซานพระนครได้ เนื่องจากถูกต่อต้าน

⁹⁷ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราน, “ชีวประวัติของข้าพเจ้า”, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราน ณ เมรุวัดตริตศเทพ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2520 กรุงเทพฯ : บุญส่งการพิมพ์, 2520, หน้า 53.

⁹⁸ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราน, “ชีวประวัติของข้าพเจ้า”, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราน ณ เมรุวัดตริตศเทพ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2520 กรุงเทพฯ : บุญส่งการพิมพ์, 2520, หน้า 53.

⁹⁹ “ประกาศรัฐบาลวันที่ 12 ตุลาคม 2476”, รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่างๆ, หน้า 12.

¹⁰⁰ “ไทยน้อย” (เสลา เรขะรุจิ), แม่ทัพบวรเดช. พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2492, หน้า 70.

¹⁰¹ ร.ท.สุตรจิตร์ จารุเศรณี, **ปราบกบฏบนที่ราบสูง** (พระนคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2476), หน้า 56-62; “ไทยน้อย” (เสลา เรขะรุจิ), แม่ทัพบวรเดช. พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2492, หน้า 79.

¹⁰² “รายงานการปราบกบฏโดยสังเขป”, รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่างๆ ซึ่งรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่ง กรุงสยามได้ประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายทหาร, พลเรือนและราษฎรทั่วไป รวมเล่ม 1 ถึง 6 แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ คณะนายทหารและนายตำรวจซึ่งเสียชีวิตในคราวปราบกบฏ พ.ศ.2476 ณ ท้องสนามหลวง วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2476 (พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2476), หน้า 66-67, 90; นายหนวย, **เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนย์ผู้นิราศ** (พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2495), หน้า 268.

กองทหารฝ่ายรัฐบาลหรือเกิดจากการแปรพักตร์ของ กองกำลัง นำไปสู่สู่กลางแห่งความพ่ายแพ้ของกองทัพ คณะกู้บ้านกู้เมืองในเวลาต่อมา

สถานการณ์ที่เพชรบุรี

เมื่อการพิชิตศึกที่พระนครจากกองทัพคณะกู้บ้าน กู้เมือง มีอาจเกิดขึ้นได้ 3 วันภายหลังการยกทัพประชิด กรุง จากคำให้การของนายแสง เย็นสมุทร เสมียนรถไฟ สถานีเพชรบุรี พยานฝ่ายรัฐบาลได้บันทึกเหตุการณ์ที่ เพชรบุรีว่า วันที่ 15 ตุลาคมว่า มีการเคลื่อนย้ายกำลัง ทหารไปมาระหว่างสถานีเพชรบุรีกับสถานีหนองปลาไหล อย่างต่อเนื่อง¹⁰³ และช่วงเช้า นายพันตรี จมื่นรณภพ พิชิต และนายร้อยเอก หลวงศรีสุการ นายทหารประจำ กองร้อยรักษาพระองค์ ได้เดินทางจากวังไกลกังวลไปยัง เพชรบุรีเพื่อรับฟังการยืนยันจากกองพันทหารราบ เพชรบุรีว่า กองพันทหารราบจะไม่มีทางส่งทหารไปยึด หัวหิน¹⁰⁴ และต่อมา นายร้อยเอก ขุนศิริโยธิน ประจำ กองพันทหารราบที่ 10 ฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมือง ได้จับกุม พระยานิติศาสตร์ไพศาล รัฐมนตรียุติธรรมและหลวง สิริราชไมตรี รัฐมนตรี ผู้แทนของรัฐบาลที่ส่งมาเจรจากับ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งกำลังเดินทางกลับจาก การเข้าเฝ้าพระปกเกล้าฯ ที่วังไกลกังวล ผ่านหัวหินจะ กลับพระนคร มากักขังไว้ที่โรงทหาร กองพันทหารราบ เพชรบุรี เวลา 17.00 น. ทหารเพชรบุรีตัดสายโทรเลข และโทรศัพท์กับพระนครลง¹⁰⁵

สำหรับความตึงเครียดที่เพชรบุรีหลังจากที่กองพัน ทหารราบ เพชรบุรี ประกาศความเป็นกลาง ด้วยการ ไม่รับฟังคำสั่งรัฐบาล ในช่วงค่ำของวันที่ 15 ตุลาคมนั้นเอง นายแสง ได้ให้การถึงสถานการณ์ที่สถานีเพชรบุรี ต่อไปว่า ในเวลา 20.00 น. นายพันเอก พระยาสุรพันธเสนี (อิน บุนนาค) นายพันตรี หลวงสรสิทธิยานุการ และ ข้าราชการเพชรบุรี ร่วมกันอ่านประกาศ 6 ข้อของคณะ กู้บ้านกู้เมืองที่ได้ยื่นต่อรัฐบาลที่สถานีรถไฟ และมีการ สั่งการให้ทหารและข้าราชการรถไฟ ร่วมรับฟังประกาศ ดังกล่าว พร้อมแจ้งว่าทหารเพชรบุรีให้การสนับสนุน ประกาศของคณะกู้บ้านกู้เมือง และในคืนนั้นรถไฟทุก ขบวนที่จะเดินทางผ่านหัวหินถูกหยุดทุกขบวน ในเวลา 22.00 นายพันตรี จมื่นไวยฯ ราของค์รักษ์ ได้อ่าน ประกาศของคณะกู้บ้านกู้เมือง 6 ประการอีกครั้ง และ กล่าวสนับสนุนการกระทำของคณะกู้บ้านกู้เมือง จากนั้น นายมณี เข้มทอง นายสถานีวังก่งพิงที่สนับสนุนฝ่าย รัฐบาล ได้แอบดักข้อความโทรเลขของ นายพันตรี จมื่นไวยฯ จากสถานีเพชรบุรีถึงสถานีหัวหิน มีข้อความว่า “*พล ม.จ.ศุภสวัสดิ์ หลวงสรสิทธิ์จัดการเป็นที่ไว้วางใจได้ ข้าราชการทหารและพลเรือนจัดการเป็นที่ไว้วางใจได้*”¹⁰⁶

ถอยทัพจากพระนคร

ในเย็นวันนั้น 15 ตุลาคม พระองค์เจ้าบวรเดช ทรงเรียกนายทหารระดับสูงประชุม และทรงประเมิน สถานการณ์ฝ่ายของพระองค์ตกเป็นรอง เพราะการ

¹⁰³ สร.0201.1.3.1/1 กล่อง 1 ผู้มีชื่อขออาสารายงานเหตุการณ์ เสนอความเห็นและขอบำเหน็จความชอบในการปราบกบฏ (แผนก ข้าราชการพลเรือนและประชาชน) (5 ตุลาคม 2476-12 กันยายน 2481) รายงานของนายแสง เย็นสมุทร เสมียนโทรเลข สถานี เพชรบุรี วันที่ 28 ตุลาคม 2476

¹⁰⁴ นายหนวย, *เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนิย์ผู้นิราศ*, พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2495, หน้า 267.

¹⁰⁵ สร.0201.1.3.1/1 กล่อง 1 ผู้มีชื่อขออาสารายงานเหตุการณ์ เสนอความเห็นและขอบำเหน็จความชอบในการปราบกบฏ (แผนก ข้าราชการพลเรือนและประชาชน) (5 ตุลาคม 2476- 12 กันยายน 2481) รายงานของนายแสง เย็นสมุทร เสมียนโทรเลข สถานี เพชรบุรี วันที่ 28 ตุลาคม 2476

¹⁰⁶ สร.0201.1.3.1/1 กล่อง 1 ผู้มีชื่อขออาสารายงานเหตุการณ์ เสนอความเห็นและขอบำเหน็จความชอบในการปราบกบฏ (แผนก ข้าราชการพลเรือนและประชาชน) (5 ตุลาคม 2476- 12 กันยายน 2481) รายงานของนายแสง เย็นสมุทร เสมียนโทรเลข สถานี เพชรบุรี วันที่ 28 ตุลาคม 2476

สมทบกำลังไม่เป็นไปตามแผน เนื่องจากกองทหารหลายหน่วยที่ตกลงปฏิบัติการร่วมกันได้ปฏิเสธความร่วมมือ อีกทั้งแนวหลังก็ขาดเสบียง การล่าเหยื่ออาหารและกระสุนไปยังแนวหน้าก็มีความบกพร่อง และที่สำคัญคือ จากบันทึกความทรงจำของ “ไถยน้อย” (เสลา เลขะรุจิ) ที่ได้รับการบอกเล่า จาก นายร้อยตรี สลับ เลขะรุจิ นายทหารสระบุรี ฝ่ายกองทัพคณะกู้บ้านกู้เมือง ซึ่งเป็นพี่ชายของเขาได้เล่าว่ามี “พระราชหัตถเลขาของพระเจ้าอยู่หัวซึ่งมีพระราชทานมาถึงองค์แม่ทัพ ได้ทรงใคร่ที่จะเห็นการถอนทหารออกไปจากแหล่งที่ปฏิบัติการ”¹⁰⁷

“ไถยน้อย” บันทึกว่า เมื่อพระองค์เจ้าบวรเดชแม่ทัพของกองทัพกู้บ้านกู้เมืองได้ทรงอ่านโทรเลขอันเป็นพระราชหัตถเลขาฉบับนั้นจบลง ที่ประชุมผู้บังคับการกองพันในส่วนแนวหน้าล้วนนั่งฟังคำสั่งของแม่ทัพด้วยความเงียบ ยอมรับชะตากรรมและเริ่มกังวลในสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตต่อไป¹⁰⁸ และในค่ำวันที่ 15 ตุลาคม เวลา 20.00 น. นั้นเอง พระองค์เจ้าบวรเดชทรงสั่งถอนกำลังตามพระราชบัญชา ในที่สุดกองทัพคณะกู้บ้านกู้เมืองได้ถอนกำลังทั้งหมดออกจากดอนเมือง เมื่อเวลา 4.00 น. ของเช้าตรู่วันที่ 16 ตุลาคมนั้นเอง “ไถยน้อย” บันทึกการรับรู้จากการบอกเล่าว่า การถอนกำลังในครั้งนั้นนับเป็นการถอนอย่างฉุกฉลูด และปราศจากระเบียบจากนั้น เช้าวันที่ 16 ตุลาคม พระองค์เจ้าบวรเดชได้ทรงมีหนังสือกราบบังคมทูลถึงพระปกเกล้าฯ ดังนี้

“กองอำนวยการทหารหัวเมือง ดอนเมือง

วันที่ 16 ตุลาคม พุทธศักราช 2476

ทูลหม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์ ราชเลขานุการในพระองค์

ด้วยเดิมหม่อมฉันและพวกพ้อง คือกองทหารหัวเมืองได้รวบรวมกำลังมาสู่พระนคร เพื่อจะขอร้องให้รัฐบาลปฏิบัติการอันจะนำความปลอดภัยและสันติสุขมาสู่ประเทศ ไม่มีการแย่งอำนาจซึ่งกันและกัน แต่รัฐบาลมิได้พิจารณาหลัก 6 ประการที่หม่อมฉันขอร้องและมีได้แถลงให้ทราบแต่อย่างใดเลย กลับใช้อาวุธยิงทหารหัวเมืองก่อน จนเป็นการต่อสู้กันอย่างร้ายแรง หากจะกล่าวถึงกำลังอาวุธแล้ว กองทหารหัวเมืองนี้อาจรวบรวมคนและใช้อาวุธที่มีอยู่ต่อสู้ไปได้อีก แต่จะเสียชีวิตและเลือดเนื้อคนชาติเดียวกัน เสียทั้งเวลาและทรัพย์สินสมบัติของรัฐบาล

บัดนี้ได้ทราบสำเนาลายพระหัตถ์ถึงนายพันตรี หลวงสรสิทธิยานุการว่า มีพระราชประสงค์ที่จะให้การต่อสู้สิ้นสุดลงโดยเร็ว จึงเห็นเป็นการสมควรที่จะกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ตามที่หม่อมฉันนำกำลังมาสู่พระนครด้วยพลการนั้น ก็ด้วยความประสงค์อันแรงกล้า ที่จะให้ชาติบ้านเมืองมีสันติสุข หากแต่จะขอร้องตามทางการก็จะไม่สำเร็จ ถ้าแม้จะเป็นความผิดในครั้งนี้ ก็รับพระราชอาญาพลีชีพ ด้วยความรักชาติอันสุจริตขอเพียงให้ตกลงตามหลัก 6 ประการนี้ที่ขอไว้เท่านั้น ส่วนชั้นรองตลอดจนลูกแถว ขอรับพระราชทานพระมหากฎมนิรโทษกรรมด้วย

¹⁰⁷ “ไถยน้อย” (เสลา เลขะรุจิ), แม่ทัพบวรเดช. พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2492, หน้า 119-120.

¹⁰⁸ “ไถยน้อย” (เสลา เลขะรุจิ), แม่ทัพบวรเดช. พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2492, หน้า 120.

หม่อมฉันได้ถอนกองทัพออกให้ห่างพระนคร ไปที่ปากช่องแต่เช้าวันนี้ ขอนำความขึ้นกราบบังคม
ทูลพระกรุณาทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

ควรมิควร แล้วแต่จะโปรด

นายพลเอก บวรเดช”¹⁰⁹

ว่าด้วยการทรงวางพระองค์เป็นกลาง

เปรมจิตร์ วัชรางกูร นักเขียนสารคดีการเมืองและ
ข้าราชการสำนัก ได้ให้คำอธิบายเหตุผลของการวางพระองค์
เป็นกลางของพระปกเกล้าฯ ในช่วงเวลานั้นไว้ว่า “การ
กบฏครั้งนี้ก็เนื่องจากมีความเห็นไม่ตรงกันตามการเมือง
ทหารที่ราชบุรีและเพชรบุรีก็ร่วมอยู่กับฝ่ายกบฏ และ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับแรมอยู่ที่สวน
ไกลกังวล ถ้าจะทรงลำแดงพระองค์เข้าข้างรัฐบาลโดย
แจ้งชัดนัก ก็จะทำให้ฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลกลับเป็นศัตรู
ของพระองค์อีก”¹¹⁰

เปรมจิตร์ได้อธิบายต่อไปว่า พระปกเกล้าฯ ทรงไม่
เข้าข้างฝ่ายใด อันเห็นได้จาก โดยปกติแล้วในช่วงเดือน
ตุลาคมของทุกปี พระองค์จะทรงเสด็จประทับที่
พระราชวังบางปะอินทุกปี เพื่อพระราชทานผ้าพระกฐิน
แก่วัดต่างๆ แต่ในปลายเดือนกันยายน 2476 นั้นเอง
พระองค์ทรงมีหมายกำหนดการไปประทับที่พระราชวัง
บางปะอินเช่นเคย “แต่พระองค์ได้ทราบข่าวการ
เคลื่อนไหวของฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลอยู่บ้าง ทรงไม่ไว้
วางใจในความปลอดภัยของพระองค์ที่จะเสด็จฯ
ไปประทับแรมที่พระราชวังบางปะอิน จึงรับสั่งงดการ
เสด็จฯ เสีย”¹¹¹

คำอธิบายของเขาสอดคล้องกับคำอธิบายของ
“นายหนวย” นักเขียนสารคดี เขียนเล่าว่า “พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและกลุ่มข้าราชการสำนักได้รู้ระแคะ
ระคายของการปฏิวัติซ้อนอยู่แล้วเป็นอย่างดี ฉะนั้น
การแปรพระราชฐานครั้งนั้น (จากบางปะอินไปไกลกังวล)
จึงมีเจ้านายตามเสด็จเป็นจำนวนมากผิดปกติ และ
มีการเตรียมการป้องกันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และพระบรมราชินีอย่างเข้มงวด”¹¹² อีกทั้ง นายหนวย
อธิบายการเปลี่ยนแปลงการแปรพระราชฐานในครั้งนั้น
แปลกไปจากปกติที่ผ่านมา เนื่องจาก “ขณะนั้นเป็น
ปลายเดือนกันยายน 2476 ฝนทำยฤดูกำลังผ่านไป
ตามปกติทุกปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จ
ประทับแรมบางปะอิน เพื่อทรงพระราชทานกฐินแก่
วัดวาอารามต่างๆ ภายหลังที่เทศกาลออกพรรษา
ได้ผ่านไป ซึ่งพระองค์ได้บำเพ็ญมาทุกปี ในปลายเดือน
กันยายนปีนั้น เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังก็ได้จัดสถานที่
ในพระราชวังบางปะอินเตรียมไว้รับเสด็จแล้ว แต่พอข่าว
การปฏิวัติซ้อน ซึ่งกำหนดเดินทางโดยทางรถไฟสาย
ตะวันออกเฉียงเหนือแล้วเข้าพระนครพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ก็ทรงตัดสินใจแปรพระราชฐานไปยัง
พระราชวังไกลกังวลทันที ข้อนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า
พระองค์มิได้สนับสนุน หรือมีพระทัยโอนเอียงไปเข้ากับ

¹⁰⁹ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, แฟ้มกบฏบวรเดช สำเนาวิทยุโทรเลขในคราวเกิดกบฏ พ.ศ.2476, อ้างใน นิคม หน้า 199.

¹¹⁰ เปรมจิตร์ วัชรางกูร, พระปกเกล้าฯ กับชาติไทย, พระนคร: การพิมพ์กรุงเทพฯ, 2489, หน้า 63.

¹¹¹ เปรมจิตร์ วัชรางกูร, พระปกเกล้าฯ กับชาติไทย, พระนคร: การพิมพ์กรุงเทพฯ, 2489, หน้า 67-68.

¹¹² นายหนวย, เจ้าฟ้าประชาธิปไตย ราชนิพนธ์นิราศ, พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2495, หน้า 257.

ฝ่ายปฏิวัติซ้อนเลยแม้แต่น้อย...”¹¹³

สำหรับความเคลื่อนไหวของกองพันทหารราบ เพชรบุรี กองทหารที่ใกล้วังไกลกังวลมากที่สุดและประกาศตัวเข้าฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองนั้น จากความทรงจำของ “นิดา” (ปราศรัย รัชไชยบุญ) ได้เล่าสิ่งที่นายพันตรี หลวงสรสิทธิยานุการ ผู้บังคับกองพันทหารราบ เพชรบุรี ผู้เป็นพ่อเล่าให้เธอฟังในเวลาต่อมาว่า “คนที่ เป็น ‘คณะราช’ อย่างพ่อหรือจะนั่งอยู่ได้ ดังนั้น พ่อจึงประกาศยึดจังหวัดเพชรบุรีทั้งจังหวัด ประกาศกฎอัยการศึกเต็มที แสดงว่า พ่อคือผู้มีอำนาจสูงสุดในเพชรบุรี รวมไปถึง จังหวัดเล็กใกล้เคียงด้วย จากนั้น จึงทำการเกณฑ์ทหาร เพื่อตั้งเป็นกองทหารสำหรับสู้รบกับอีกพวกหนึ่ง ซึ่งพ่อ เห็นว่าไม่จงรักภักดีต่อเบื้องยุคลบาท”¹¹⁴ และเตรียมการยกกำลังขึ้นไปพระนครสู้รบกับรัฐบาลด้วย โดยผู้บังคับกองพันทหารราบ เพชรบุรี ได้ประกาศตัวเป็นกลางไม่รับฟังคำสั่งรัฐบาลใหัวงอาวุธและประกาศเรียกกระดมพลทหารกองหนุนและพลเรือนเข้าต่อสู้กับรัฐบาล

เมื่อท่าทีของกองพันทหารราบ เพชรบุรีเป็นเช่นนั้น นายทหารฝ่ายรัฐบาลคนหนึ่งได้ตั้งข้อสังเกตถึงความหมายของการประกาศตัวเป็นกลางของกองพันทหารราบดังกล่าว ภายหลังจากการถอนกำลังของคณะกู้บ้านกู้เมือง และไม่เข้าช่วยงานรัฐบาลในการปราบปรามคณะกู้บ้านกู้เมืองว่า “เมื่อใครๆ ได้ทราบแล้วก็จะเข้าใจไปเป็น อย่างอื่นหาได้ไม่ นอกจากเข้าใจว่า [กองพันทหารราบ เพชรบุรี] คงจะเข้ากับพวกกบฏ เพราะเมื่อ [หากกองพันทหารราบ เพชรบุรี] เป็นทหารของรัฐบาลแล้ว ก็จำเป็น อยู่เองที่จะต้องช่วยรัฐบาล...”¹¹⁵

นอกจากนี้ นายร้อยโท จงกล ไกรฤกษ์ นายทหาร แห่งกองทัพของคณะกู้บ้านกู้เมืองได้อธิบายเสริมถึงท่าที ของกองพันทหารราบ เพชรบุรีในการกบฏครั้งนี้ว่า “เป็นที่น่าจะสันนิษฐานได้ว่า ทางเพชรบุรีสมรู้และ สมคบกับกบฏก็ใหญ่มาแต่ต้นด้วย โดยในชั้นแรกจะ พรางตัวเฉยๆ ไว้ก่อน เพื่อให้เรื่องราวไกลพระมหา กษัตริย์โดยหวังทางกบฏก็ใหญ่อันมีพระองค์เจ้า บวรเดชกับพระยาศรีสิทธิสงครามเป็นหัวหน้าคงจะ ดำเนินการให้ทหารบีบบังคับรัฐบาลได้ แต่เมื่อคอยแล้ว คอยเล่า นับแต่วันแรกที่ทหารหัวเมืองยกมายึดดอนเมือง จนกระทั่งวันที่สอง... วันที่สามผ่านไป มีแต่ข่าวร้ายของ ฝ่ายกบฏทั้งนั้น ข้อสำคัญทหารในกรุงเทพฯ ก็ไม่ได้ลุก ขึ้นเป็นกบฏด้วยตามแผน จนเห็นได้ชัดว่ากองทัพฝ่าย หัวเมืองไม่มีทางชนะ ทั้งไม่มีทางถอยกลับเพื่อเอาตัวรอด เสียด้วย ... ยิ่งทำให้รู้สึกว่าการกบฏจะต้องถึงกาลวินาศ แน่ แล้วหัวหิน-พระราชนัดดาใกล้เคียงก็จะต้องแตกตามไป ด้วย เพชรบุรีจะพรางตัวไว้ต่อไปไม่มีประโยชน์ ถึงอย่างไรก็จะกลายเป็นผู้แพ้หรือผู้ถูกปราบไปด้วย จึงแสดงตัวเป็นกบฏขึ้นมาด้วย...”¹¹⁶

เมื่อกองพันทหารราบเพชรบุรี ประกาศว่า กองพัน ทหารราบเพชรบุรีจะไม่ให้กองทหารใดๆ ผ่านเพชรบุรี ลงไปยังวังไกลกังวล เนื่องจากต้องการถวายความปลอดภัย ให้พระปกเกล้าฯ และเขาทำหนังสือกราบบังคมทูล ต่อพระปกเกล้าฯ ทรงแทบถึงความจงรักภักดี แต่ อยากรู้ก็ตาม พระปกเกล้าฯ ทรงมีพระราชกระแสตอบ นายพันตรี หลวงสรสิทธิยานุการว่า “ห้ามมิให้กองทหาร เพชรบุรีล่องล่ำเข้าไปในเขตหัวหิน ถ้าล่องล่ำจะทรง ปลอดภัยเสีย”¹¹⁷ ทั้งนี้ เปรมจิตร วัชรานุกร

¹¹³ นายหนวย, เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนัดดาผู้สืบราช. พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2495, หน้า 249-250.

¹¹⁴ นิดา (ปราศรัย รัชไชยบุญ), ครั้งหนึ่งยังจำได้. กรุงเทพฯ: บริษัท สี่เกลอ จำกัด, 2526, หน้า 11.

¹¹⁵ ร.ท.สุรจิตร จารุเศรณี, ปราบกบฏคนที่ราบสูง. พระนคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2476, หน้า 67-68.

¹¹⁶ “เสารักษ์” (ร.ท.จงกล ไกรฤกษ์), ตัวยกแต่ชื่อยัง. พระนคร : เกื้อกูลการพิมพ์, 2508, หน้าหน้า 379.

¹¹⁷ พระยาตราภัยพิพัฒน์, ฝันร้ายของข้าพเจ้า. พระนคร: สำนักงานไทยเกษมโฆษณา, 2491, หน้า 33-34.

อดีตข้าราชการสำนัก ได้อธิบายเหตุผลที่พระปกเกล้าฯ ไม่ทรงมีพระราชประสงค์ให้กองพันทหารราบเพชรบุรีเคลื่อนมาใกล้วังไกลกังวล เนื่องจาก “ระยะทางจากเพชรบุรีถึงหัวหินใกล้กันทีเดียว และกองทหารเพชรบุรีที่ยอมจำนนนั้น อาจจะแตกพ่ายกระจัดกระจายกันไปบ้าง ก็ถ้าพวกที่แตกกระจัดกระจายไปโดยปราศจากที่พึ่งเหล่านั้น จะพากันมาเฝ้าและยึดถือเอาองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นที่พึ่งของพวกเขาแล้ว, พระองค์จะท้ออย่างไร? ถ้าพระองค์จะทรงช่วยเหลือพวกเหล่านั้น ใครๆ ก็ต้องลงความเห็นโดยทันทีว่า พระองค์ทรงสนับสนุนพวกกบฏจริงๆ”¹¹⁸

ในขณะที่นายร้อยโท จงกล นายทหารประจำกองทัพคณะกู้บ้านกู้เมืองในครั้งนั้น ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าคิดถึงท่าทีของพระปกเกล้าฯ ภายหลังจากที่กองทัพของคณะกู้บ้านกู้เมืองถอนตัวออกจากดอนเมืองและกองพันทหารราบ เพชรบุรีประกาศไม่ฟังคำสั่งรัฐบาลพร้อมประกาศตัวจงรักภักดีต่อพระองค์ว่า “ทางพระปกเกล้าฯ พร้อมด้วยบรมวงศานุวงศ์ ฝ่ายหน้าและฝ่ายในซึ่งประทับแรมอยู่ที่พระราชวังไกลกังวล เมื่อสดับข่าวว่ากองทหารเพชรบุรีประกาศตัวเป็นกบฏเพื่อถวายความจงรักภักดี ก็มีพระราชโองการประกาศปฏิเสธว่า มิได้ทรงเกี่ยวข้อง ทั้งทรงห้ามมิให้กองทหารเพชรบุรีจัดกำลังทหารไปถวายอารักขาเป็นอันขาด การกบฏของเมืองเพชรบุรีที่อ้างว่า กระทำการไปเพราะความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์จึงเป็นเรื่องแปลก เพราะพระมหากษัตริย์ไม่ทรงยอมรับความจงรักภักดีชนิดเสี่ยงชีวิตทั้งตระกูลนั้น...”¹¹⁹

ทันทีที่กองผสมฝ่ายรัฐบาลมาถึงราชบุรีในวันที่ 17 ตุลาคม นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม ผู้บังคับกองผสมสั่งการให้ผู้บัญชาการทหารของมณฑลราชบุรีอย่าต่อสู้กับรัฐบาลและให้กลับเข้ากรม และได้มีหนังสือขอใจข้าราชการ พ่อค้าและชาวราชบุรีที่ให้การต้อนรับทหารฝ่ายรัฐบาลเป็นอย่างดี¹²⁰ ต่อมา นายพันโท หลวงสรรพสิทธิยานุการ ผู้บังคับการกองพันทหารราบเพชรบุรี และราชวงศ์รัชก็ได้เดินทางมาพบพันโท หลวงพิบูลสงครามที่สถานีบ้านน้อย ราชบุรีและกล่าวว่า “ผมแพ้แล้วโปรดเอาตัวไปยิง” หลวงพิบูลสงคราม ตอบว่า “ไม่ถึงขนาดนั้นหรอกคุณหลวง”¹²¹ จากนั้นกองผสมของรัฐบาลได้เคลื่อนกำลังเข้าควบคุมเพชรบุรีต่อไป

แปรพระราชฐาน: เสด็จพระตำหนักเขาน้อย

อาจมีไม่กี่ครั้งในประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งทางการเมืองมากถึงเพียงนี้ และในห้วงเวลาที่คับขันที่สุด สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีได้ทรงมีพระราชบันทึกเหตุการณ์ที่วังไกลกังวลว่า “วันหนึ่งขณะที่อยู่หัวหิน ท่านวิบูลย์ (หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์) ซึ่งเป็นราชเลขาธุการในพระองค์ ได้เข้ามากราบบังคมทูลขอให้แปรพระราชฐานไปประทับที่บางปะอิน สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีทรงเล่าต่อ ในหลวงทรงรับสั่งว่า ไปทำไม บางปะอินไปให้บรรดาจับหรือ ไม่ไป อยู่ที่นี่แหละ แล้วก็เรียกหลวงศรสุการให้ไปบอกว่า ไม่ยอมเข้ากับใคร ทั้งสองข้าง ไม่ว่าข้างไหน จะเป็นกลางอยู่เฉยๆ ต่อมา

¹¹⁸ เปรมจิตร วัชรานุกร, พระปกเกล้าฯ กับชาติไทย. พระนคร: การพิมพ์กรุงเทพฯ, 2489, หน้า 72.

¹¹⁹ “เสาวรักษ์” (ร.ท.จงกล ไกรฤกษ์), ตัวยกแต่ชื่อยัง. พระนคร : เกื้อกูลการพิมพ์, 2508, หน้า 408-409.

¹²⁰ “จดหมายของพันโท หลวงพิบูลสงคราม ผู้บังคับการกองผสมถึงท่านข้าราชการและบรรดาพ่อค้าทั้งหลาย ลงวันที่ 17 ตุลาคม 2476” ใน รามร่าลิก. พระนคร: ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 27.

¹²¹ นายหนวย, เจ้าฟ้าประชาธิปไตย ราชนิพนธ์นิราศ. พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2495, หน้า 271.

ทรงทราบข่าวว่า หลวงพิบูลสงครามจะส่งรถไฟมาเชียงใหม่ เสด็จกลับ ก็รับสั่งว่ายังไม่กลับ แต่ก็ทรงตัดสินพระทัย เสด็จพระราชดำเนินสงขลา”¹²²

ความทรงจำข้างต้นสอดคล้องกับพระบันทึกความทรงจำของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัยว่า “รุ่งขึ้น วันที่ 17 เข้าก็ได้ข่าวว่า รัฐบาลมิชัย, แล้วสั่งจับผู้ที่ถูกสงสัยต่างๆ หมด. พอถึงเวลาราวบ่าย 5 โมงเศษ, จมื่นราชามาตย์ ก็ถือกระดาษ ดินสอมาที่บ้านเรา และขอเฝ้าเสด็จพ่อ [กรมพระยาดำรงราชานุภาพ] โดยเฉพาะ เสด็จพ่อตรัสเรียกข้าพเจ้าไปบอกว่า ในหลวงจะเสด็จย้ายราชสำนักลงไปทางใต้...”¹²³

ดังนั้น หากวิเคราะห์การตัดสินใจของพระปกเกล้าฯ พระผู้ทรงเป็นประมุขของสถาบันพระมหากษัตริย์ในขณะนั้นแล้ว จะพบว่า เมื่อสถานการณ์การรบแปรผันเนื่องจากฝ่ายรัฐบาลได้เปรียบและเข้ารุกไล่กองทัพของคณะกู้บ้านกู้เมืองไปทางนครราชสีมาและทางราชบุรี เพชรบุรี อีกทั้งกองทัพทหารราบเพชรบุรีประกาศไม่ยอมวางอาวุธตามคำสั่งรัฐบาลด้วยอ้างเพื่อรักษาความปลอดภัยให้พระปกเกล้าฯ ยิ่งทำให้ พระองค์ทรงมิได้คลายความกังวลที่เกิดขึ้นในพระราชหฤทัยได้ เนื่องจาก หากพระองค์ทรงยอมรับการถวายเป็นอารักขาจากทหารเพชรบุรีที่ประกาศตัวเป็นกบฏไม่ยอมรับคำสั่งจากรัฐบาลฯ ย่อมหมายถึงรัฐบาลจะมองพระองค์ว่า พระองค์ทรงแสดงตนสนับสนุนการกบฏครั้งนี้

ดังนั้น การวางพระองค์เป็นกลางจึงอาจเป็นทางออกที่ดีที่สุดท่ามกลางความขัดแย้งนี้ ประกอบกับเมื่อ กองผสมภายใต้การนำของนายพันโท หลวงพิบูลสงครามได้เคลื่อนทัพมาถึงราชบุรี และแสดงความจำนงจะส่ง

รถไฟมาทูลเชิญพระปกเกล้าฯ ให้ทรงเสด็จนิวัตพระนครอีก และในที่สุดพระองค์จำต้องตัดสินใจบางอย่างเพื่อรักษาความเป็นกลางและความอยู่รอดปลอดภัยของสถาบันฯท่ามกลางความขัดแย้งนั้น ในที่สุด วันที่ 17 ตุลาคม พระปกเกล้าฯ ทรงเสด็จออกจากวังไกลกังวลด้วยเรือพระที่นั่งศรวิรุณ แปรพระราชฐานไปประทับยังพระตำหนักเขาน้อย สงขลา

บรรยากาศการเสด็จแปรพระราชฐานในยามค่ำคืนวันที่ 17 ตุลาคมนั้น เปรมจิตร วัชรานุกร อดีตข้าราชการสำนักได้บันทึกว่า “เวลาพลบค่ำลงแล้ว ข้าราชการสำนัก ซึ่งมีหน้าที่ทุกฝ่ายทุกแผนก ต่างสรวนกันจัดสิ่งของเครื่องใช้และเครื่องราชสัณนิษฐาน ปืนสั้นหลายสิบกกระบอกได้ถูกนำมาแจกจ่ายผู้ที่จะโดยเสด็จฯ ในคืนนี้ทั่วกันทุกคน พร้อมด้วยกระสุน 1 ตับ หลวงศักดิ์นายเวร (แจ่ม เงินยวง) หัวหน้ากองมหาดเล็กรับใช้ มีหน้าที่ในการจัดเตรียมเครื่องเสวยไปในเรือยนต์พระที่นั่งโดยฉะเพาะ เครื่องเสวยที่จัดไปโดยมากเป็นเครื่องกระป๋องและของแห้งทั้งนั้น มหาดเล็กแทบทุกคนมีสีหน้าเศร้าสร้อยด้วยความจงรักภักดี...”¹²⁴

เมื่อการเสด็จแปรพระราชฐานไปยังตำหนักเขาน้อย สงขลาเกิดขึ้น จากพระราชบันทึกของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ทรงทวนความทรงจำการแปรพระราชฐานครั้งนั้นไว้ว่า “ตอนนั้น เรามีเรือยนต์พระที่นั่งอยู่ขนาดเล็ก ตกลงออกเรือกันตอนกลางคืน มีทหารรักษาวังไปด้วย มีปืนกลไป ข้าราชการบริพาร ตอนนั้นจำได้ก็มีอย่างท่านประสพศรี (ราชองครักษ์-ทบ.) ท่านครรรชิต (ราชองครักษ์-ทร.) มีพ่อ มีแม่ฉัน แล้วก็น้องชายอีกคน มีท่านกมลีสาน ม.ร.ว.สมัครสมาน กฤดากร (ทำราชการแทนราชเลขาในการในพระองค์) รวมไปถึงในเรือด้วย

¹²² สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี, “พระราชบันทึกทรงเล่า”, เบื้องแรกประชาธิปไตย: บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์ พ.ศ.2475-2500. กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2516, หน้า 9.

¹²³ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล, สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475. กรุงเทพฯ: มติชน, 2543, หน้า 135.

¹²⁴ เปรมจิตร วัชรานุกร, พระปกเกล้าฯ กับชาติไทย. พระนคร: การพิมพ์กรุงเทพฯ, 2489, หน้า 74-75.

ก่อนออกเดินทางก็ทรงคิดว่า จะเรียบริ้อยหมดทุกอย่าง แต่คลื่นมันเหลือเกิน อวูตตกน้ำกันเกือบหมด...”¹²⁵

ควรบันทึกด้วยว่า ในช่วงต้นของเหตุการณ์ความขัดแย้งนี้ เมื่อกองทัพเรือได้วางตน “เป็นกลาง” ด้วยการปฏิเสธการสั่งการของรัฐบาลให้ช่วยปราบปรามกองทัพคณะกู้บ้านกู้เมืองที่เข้ามาโค่นล้มรัฐบาลและระบอบใหม่ ด้วยการถอนกำลังออกจากพระนครไปยังกรมสรรพาวุธที่บางนาเมื่อเช้าวันที่ 13 ตุลาคมแล้ว ต่อมา พลบ่้าของวันที่ 17 ตุลาคม นาวาเอก พระยาวิชิตชลธี ผู้บัญชาการกองทัพเรือได้ส่งเรือยามฝั่ง ที่นำโดยนาวาตรี หลวงสวัสดิ์วรฤทธิ (สวัสดิ์ วรทรัพย์) และเรือเอก หลวงประดิยิตินาวายุทธ (เฉียบ แสงชูโต) มาช่วยเหลือการเสด็จแปรพระราชฐานไปยังพระตำหนักเขาน้อย สงขลาของพระปกเกล้าฯ เปรมจิตร์ วัชรางกูร อดีตข้าราชการสำนัก ได้บันทึกเหตุการณ์ช่วงเวลาที่ยึดชันที่สุดของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบใหม่ที่เขารับรู้ไว้ว่า “ในตอนเย็นวันเดียวกันนี้ เรือยามฝั่งหมายเลข 3 ได้มาปรากฏตอนหน้าหมู่บ้านหัวหินอย่างกะทันหัน...”¹²⁶ เมื่อสองนายทหารจากราชนาวีมาถึงหัวหิน “นายทหารเรือทั้งสองได้รุ้ดขึ้นเผ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเย็นวันนั้น เมื่อได้ทรงทราบว่ ราชนาวิไทยได้บ่้าเพ็ญตนเป็นกลางไม่เข้ากับฝ่ายใด อันเป็นหลักการเดียวกับพระองค์ พระองค์จึงทรงเสด็จออกมาพบ...”¹²⁷ โดยพระองค์ทรงให้เรือเอก หลวงประดิยิตินาวายุทธราชองครักษ์ เป็นผู้บังคับเรือศรวรฐน ส่วนหลวงสวัสดิ์-

วรฤทธิ ให้บังคับเรือยามฝั่งคุ้มกัน เรือพระที่นั่งศรวรฐนตลอดเส้นทางเสด็จแปรพระราชฐาน¹²⁸

ทั้งนี้ รายพระนามและชื่อบุคคลที่ลงเรือศรวรฐน มีดังนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เจ้าหญิงอภาพรณี พระองค์เจ้าวรานนทวิเศษ นายพันตรี หม่อมเจ้าประสพศรี จิตรประวัติ หม่อมเจ้ากมลลีสมาน ชุมพล นายร้อยเอก หม่อมเจ้าครุฑชิตพล อาภากร หม่อมเจ้านนทยาวัต สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้าเศรษฐพันธ์ จักรพันธ์ หลวงศักดิ์นายเวร (แจ่ม เงินยวง) นายรองสนิท และ นายเรือเอก หลวงประดิยิตินาวายุทธ พร้อมคนประจำเรือ และทหารรักษาวังอีก 6-7 คน พร้อมด้วยปืนกลหนักบนดาดฟ้าเรือ¹²⁹

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิสกุลเจ้านายที่เป็นประจักษ์พยานในการแปรพระราชฐานออกจากวังไกลกังวลทรงมีพระบันทึกว่า “ข้าพเจ้าจะไม่ลืมภาพที่ในหลวงเสด็จออกจากหัวหินคืนนั้นได้เป็นอันขาด ! ไฟปิดครีมีครือ, มีแต่เสียงพึมพำเคลื่อนไหวของคนทุกคนทุกเหล่าที่อยู่ในวังเวลานั้น จนไม่รู้ใครเป็นใคร. ผู้ใดมีอาวุธอย่างใดก็ติดตัวไปหมด...”¹³⁰

ด้วยเหตุที่เรือศรวรฐน เป็นเรือพระที่นั่งที่มีขนาดเล็กคล้ายเรือยามฝั่ง แต่ใหญ่กว่า 2 เท่า มีประทุนช่วงกลางลำเรือถึงท้ายเรือ มี 2 ห้องนอน วิ่งได้เร็วประมาณ 20 นอต¹³¹ สามารถบรรทุกผู้โดยสารได้ไม่มาก ทำให้

¹²⁵ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี, “พระราชบันทึกทรงเล่า”, เบื้องแรกประชาธิปไตย: บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์ พ.ศ.2475-2500. กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2516, หน้า 10

¹²⁶ เปรมจิตร์ วัชรางกูร, พระปกเกล้าฯ กับชาติไทย. พระนคร: การพิมพ์กรุงเทพฯ, 2489, หน้า 71.

¹²⁷ นายหนวย, เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนย์ผู้นิราศ. พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2495, หน้า 275.

¹²⁸ นายหนวย, เบื้องหลังราชนาวิ ปี 76 (พระนคร: สำนักพิมพ์สหกิจ, 2493), หน้า 142-143; นายหนวย เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนย์ผู้นิราศ. พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2495, หน้า 274-275.

¹²⁹ นายหนวย, เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนย์ผู้นิราศ. พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2495, หน้า 277-278.

¹³⁰ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิสกุล, สิ่งที่ย้ำพบบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475. กรุงเทพฯ: มติชน, 2543, หน้า 137.

¹³¹ เปรมจิตร์ วัชรางกูร, พระปกเกล้าฯ กับชาติไทย. พระนคร: การพิมพ์กรุงเทพฯ, 2489, หน้า 79.

เรือศรวรณไม่สามารถให้เจ้านายที่วังไกลกังวลโดยสารทั้งหมดได้ ทำให้จำเป็นต้องใช้รถไฟเป็นพาหนะ ซึ่งเป็นแผนการอพยพทางเลือกสุดท้าย แต่ที่วังไกลกังวลไม่มีรถจักร ดังนั้น การ “ขโมยรถไฟทั้งขบวน” จึงเกิดขึ้น¹³² หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ได้ทรงบันทึกว่า “นอกจากผู้คนที่เอาลงเรือมานั้น ยังมีเหลืออยู่ที่วังไกลกังวลอีกหลายคน ซึ่งมอบให้ท่านขึ้น (ม.จ.ศุภสวัสดิ์ฯ) เป็นหัวหน้าดูแล ก็ให้ตามไปโดยรถไฟ ที่นี้ตอนนั้นก็คิดกันว่า จะไปเอารถไฟที่ไหน เลยตกลงใจให้ เจ้ากาวิละวงศ์ (ข้าราชการกรมรถไฟ) ซึ่งอยู่ที่วังด้วย เป็นคนไปที่เพชรบุรี เพราะใกล้ที่สุด เรียกว่า ไปขโมยรถไฟมา แล้วมารู้ทีหลังว่า เขาก็ไปเอามาจนได้ มีกรมพระยานริศากรมพระยาตารงฯ อยู่ที่หัวหินขึ้นรถไฟไปด้วย”¹³³

เมื่อเรือศรวรณได้นำพระปกเกล้าฯ พระนางเจ้ารำไพพรรณี เจ้านายและองครักษ์ใกล้ชิดแล่นออกจากฝั่งวังไกลกังวลฝ่าความมืดออกไปยังทะเล ในเวลาเกือบเที่ยงคืนที่จะเข้าสู่วันที่ 18 ตุลาคม ระหว่างที่กลุ่มเจ้านายที่เหลืออยู่ที่วังไกลกังวลรอรถไฟที่จะเดินทางไปยังสงขลาในเวลา 01.00 น.ของวันที่ 18 ตุลาคม ในความมืดนั้นได้ปรากฏแสงไฟที่นอกชายฝั่งหัวหิน หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัยได้ทรงเป็นเจ้านายที่อยู่ในขบวนเดินทางตามเสด็จไปยังสงขลาด้วยรถไฟ ได้ทรงมีพระบันทึกเหตุการณ์ในวันนั้นว่า

“จมีนสรรเพ็ชญ์ฯ (อ้น บุนนาค) วังหน้าตื่นเข้าไปหาชายศุภสวัสดิ์ว่า ฝ่าพระบาทกระหม่อม, เราถูกเรือรบ

ล้อมอยู่ตลอดฝั่งแล้ว ! โน่น, ไฟดวงเล็กๆ โน่น คือไฟเรือรบ !! ชายศุภสวัสดิ์ตอบว่า อย่าตกใจไปซี, เห็นจะไม่ใช่เรือรบดอก ! จมีนสรรเพ็ชญ์ฯ ตอบว่า เรือรบจริงๆ กระหม่อม เราได้ยินเครื่องจักรมานานแล้ว, จึงได้ให้เรือหาปลาออกไปดู. เขากลับมาบอกว่า เรือรบจริงๆ กระหม่อมจึงวิ่งมาทูล ชายศุภสวัสดิ์ ตอบว่า ینگๆ ไว้เถอะ, อย่างเพิ่งตกใจไป”¹³⁴

ที่มาของเรือรบที่แล่นตรงมาที่วังไกลกังวลในวันนั้น จากความทรงจำของนายทหารเรือร่วมสมัยได้บันทึกไว้ว่า “พลโท พระยาวิชิตวงค์วุฒิกโร สมุหราชองครักษ์ ได้ติดต่อมายังพระยาวิชิตชลธิ ผู้บัญชาการทหารเรือขอให้จัดเรือรบไปรักษาการณ์เพื่อป้องกันพระองค์ท่านที่สงขลา เมื่อมีพระบรมราชโองการมาเช่นนี้ พระยาวิชิตชลธิจึงได้ลงเรือลูโซทัยออกเดินทางไปเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวที่สงขลา โดยมีเรือเจ้าพระยาตามติดไปด้วยอีกลำหนึ่ง...”¹³⁵ จากนั้น เรือรบทั้งสองลำได้แล่นตรงไปยังสงขลา จนได้พบ พระปกเกล้าฯ และพระบรมวงศานุวงศ์ ภายหลังทรงเสด็จเปลี่ยนพระราชพาหนะจากเรือศรวรณเป็นเรือวลัย ที่สงขลา นายพลโท พระยาวิชิตวงค์วุฒิกโร สมุหราช องครักษ์ได้นำนายนาวาเอกพระยาวิชิตชลธิ ผู้บัญชาการทหารเรือ เข้าเฝ้าพระปกเกล้าฯ พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสกับผู้บัญชาการทหารเรือว่า “ดีแล้วอยู่ด้วยกันนะ”¹³⁶ สุดท้ายก่อนที่นายเรือเอกหลวงประดิธินาวายุทธจะเดินทางกลับไปยังพระนคร พระปกเกล้าฯ ได้ทรงประทานพระหัตถ์ให้จับพร้อมรับสั่งว่า “ขอบใจมากตาเดียว”¹³⁷

¹³² เปรมจิตร วัชรานุกร, พระปกเกล้าฯ กับชาติไทย. พระนคร: การพิมพ์กรุงเทพฯ, 2489, หน้า 80.

¹³³ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี, “พระราชบันทึกทรงเล่า”, เบื้องแรกประชาธิปไตย: บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์ พ.ศ.2475-2500. กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2516, หน้า 10.

¹³⁴ คณะนายทหารที่เข้าศึกษาในโรงเรียนนายทหารเรือ รุ่นที่ 7, “บันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับกองทัพเรือ ระหว่าง พ.ศ.2475-2476”, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก สิ้นธุ์ กมลนาวิน, พระนคร: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2510, หน้า 139.

¹³⁵ คณะนายทหารที่เข้าศึกษาในโรงเรียนนายทหารเรือ รุ่นที่ 7, “บันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับกองทัพเรือ ระหว่าง พ.ศ.2475-2476”, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก สิ้นธุ์ กมลนาวิน, พระนคร: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2510, หน้า 178-179.

¹³⁶ นายหนวย, เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนย์ผู้นิราศ. พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2495, หน้า 290.

¹³⁷ นายหนวย, เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนย์ผู้นิราศ. พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2495, หน้า 298.

อย่างไรก็ตาม ข้อกังขาถึงบทบาทของกองทัพเรือ ในฐานะรักษาความเป็นกลาง ไม่ฟังคำสั่งรัฐบาลให้ปราบปรามคณะกู้บ้านกู้เมืองครั้งนั้น นายพันโท หม่อมเจ้า ศุภสวัสดิ์ฯ พระเชษฐาของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ และราชองครักษ์ ได้ทรงมีพระบันทึกว่ากองกำลังที่เข้าปฏิบัติภารกิจบ้านกู้เมืองครั้งนั้น ประกอบด้วย กองทัพเรือด้วย¹³⁸ นอกจากนี้ เปรมจิตร วัชรางกูร อดีตข้าราชการสำนัก ได้บันทึกว่า ในช่วงหลังวันที่ 20 ตุลาคม ในระหว่างที่พระปกเกล้าฯ เสด็จประทับที่ตำหนักเขาน้อย สงขลา นายนาวาเอก พระวิจิตชลธิ ผู้บัญชาการทหารเรือและนายทหารเรือจำนวนหนึ่งที่กราบทูลเสนอแผนการปราบปรามคณะราษฎรต่อพระปกเกล้าฯ ว่า “พวกเข้าพระพุทเจ้าทุกคนมีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ถ้าต้องพระราชประสงค์ให้รัฐบาลปฏิบัติอย่างไร พวกข้าพระพุทธเจ้าจะได้ยืนอัลติเมตัมไปยังรัฐบาลให้จัดการภายใน 24 ชั่วโมง ถ้าหากรัฐบาลไม่ยินยอมจะได้ใช้เรือปืนยิงเข้าไปเลย”¹³⁹ แต่สุดท้ายแล้วพระองค์ทรงมีพระราชวินิจฉัยปฏิเสธข้อเสนอการโต้ตอบรัฐบาลจากกองทัพเรือนั้นโดย หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ฯ วิเคราะห์ว่า หากพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้กองทัพเรือกลับไปปราบปรามรัฐบาลตามแผนการแล้ว ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ภายในไม่กี่ชั่วโมง แต่พระองค์ก็ได้ทรงมีพระบรมราชานุญาตตามแผนการของผู้บัญชาการทหารเรือ¹⁴⁰

ในช่วงเวลานั้น ไม่แต่เพียงการเสด็จแปรพระราชฐานจากวังไกลกังวลไปยังพระตำหนักเขาน้อยของพระปกเกล้าฯ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ และพระบรมวงศานุวงศ์

ใกล้ชิดเท่านั้น แต่ขณะนั้นมีเจ้านายฝ่ายในที่เคยอพยพหลบภัยการปฏิวัติ 2475 จากวังสวนสุนันทามาประทับในพระบรมมหาราชวัง แต่เมื่อเกิดกบฏขึ้น เจ้านายทั้งหมดได้ออกจากพระบรมมหาราชวังตามเสด็จไปทางใต้จำนวนมาก¹⁴¹

ในที่สุดกองทัพรัฐบาลได้เคลื่อนทัพเข้าถึงฐานบัญชาการใหญ่ของคณะกู้บ้านกู้เมือง ประจักษ์พยานที่อยู่ในเมืองนครราชสีมาได้บันทึกเหตุการณ์การยตราทัพเข้าประจัญหน้าว่า “ครั้งวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ.2476 ขบวนการทหารฝ่ายรัฐบาลก็เข้ามาจังหวัดนครราชสีมาจัดการควบคุมรักษาการในจังหวัดนครราชสีมาโดยสิ้นเชิง”¹⁴² จากการประเมินสถานการณ์ ความพ่ายแพ้ การถอยร่น การสูญเสียรองแม่ทัพ ทำให้ สุดท้ายแล้วพระองค์เจ้าบวรเดชและพระชายาได้ขึ้นเครื่องบินเบรเก้เดินทางออกราชอาณาจักรไทยมุ่งหน้าอินโดจีน ส่วนนายทหารคนอื่นๆ ได้หลบหนีออกนอกประเทศไปเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2476

พระบารมีปกเกล้าฯ

หลังเหตุการณ์จบสิ้นลง รัฐบาลได้มีการจัดตั้งศาลพิเศษ 2476 พิจารณาคดีกบฏ แต่รัฐบาลไม่สามารถจับกุมแกนนำสำคัญๆ ได้ เนื่องจากผู้นำระดับสูงหลบหนีไปต่างประเทศ ในขณะที่นายทหารระดับนำเสียชีวิตในที่รบ และนายทหารฝ่ายกบฏจำนวนมากถูกถอดยศ ผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ถูกรัฐบาลจับกุมกว่า 600 คน ถูกฟ้อง

¹³⁸ 1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543, หน้า 103.

¹³⁹ เปรมจิตร วัชรางกูร, พระปกเกล้าฯ กับชาติไทย. พระนคร: การพิมพ์กรุงเทพฯ, 2489, หน้า 111.

¹⁴⁰ 1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543, หน้า 106

¹⁴¹ สร.0201.1.3.1/1 กล่อง 1 ผู้มีชื่อขออาสารายงานเหตุการณ์ เสนอความเห็นและขอบำเหน็จความชอบในการปราบกบฏ (แผนกข้าราชการพลเรือนและประชาชน) (5 ตุลาคม 2476-12 กันยายน 2481) นายเสริม ไชยภัย หนายความถึงนายกรัฐมนตรี วันที่ 22 ตุลาคม 2476

¹⁴² นายพันตำรวจตรี หลวงชาวนิคม “บันทึกชีวประวัติ ตอนกลาง (คราวตกทุกซ์ล่าบาก)”, ธรรมบรรยายยามยากและชีวประวัติของพันตำรวจตรี หลวงชาวนิคม (ทอง จันทรศร), กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาสมุทรวิทยาลัย, 2504, หน้า14.

ศาล 81 คดี จำเลย 318 คน ถูกตัดสินลงโทษ 230 คน ถูกปลดจากราชการ 117 คน¹⁴³

ชัยชนะของรัฐบาล และการดำเนินคดีผู้เกี่ยวข้องกับ การกบฏจำนวนมากส่งผลให้เกิดความตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และรัฐบาลมาก ภายหลังจากที่รัฐบาลในกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ กลับมาประทับยังพระนครแล้ว เหตุการณ์คืนหนึ่ง ที่พระตำหนักจิตรลดา เมื่อเดือน ธันวาคม 2476 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ทรงมีพระราชบันทึกความตึงเครียดระหว่างรัฐบาลกับสถาบันพระมหากษัตริย์ว่า “คืนนั้นในหลวง, ฉัน แล้วก็ ม.ร.ว. สัมครสมานขึ้นไปอยู่บนชั้น 3 ด้วยกัน ท่านรับสั่งว่า ถ้าจะมีเรื่องเกิดขึ้น ท่านจะยิงพระองค์เอง แล้วให้สมครเป็นคนยิงฉัน ส่วนสมครจะทำอะไรกับตัวเองหรือไม่ ก็ช่าง แต่ก็ไม่มีความหมายอะไร”¹⁴⁴

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากพระราชกรณียกิจปราบปรามกบฏ บวรเดชสำเร็จ รัฐบาลได้นำผู้ต้องหากบฏทั้งหมดเข้าสู่ กระบวนการยุติธรรม โดยรัฐบาลได้วางหลักการไต่สวน กบฏว่า “ถ้าการไต่สวนมีความสงสัยว่าจะเป็นตัวการ หรือผู้สมรู้ร่วมคิดของพวกกบฏ แต่ยังไม่มีความหลักฐาน ชัดเจนก็ให้ไต่สวนต่อไป ถ้าไต่สวนต่อไปแล้วยังไม่มี หลักฐานดีขึ้น อย่าจับกุมคุมขังแก่บุคคลเหล่านั้นเลย”¹⁴⁵

ต่อมา นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีมีคำสั่งถึงกรมโฆษณาการให้ทำหน้าที่ตรวจข่าว หนังสือพิมพ์ให้เข้มงวด เนื่องจากหนังสือพิมพ์ขณะนั้นใช้ ถ้อยคำที่รุนแรงในการโจมตีพวกกบฏโดยให้หนังสือพิมพ์

ถือหลัก ดังนี้ ประการแรก ไม่ปรักปรำ ใช้ถ้อยคำ หมายบาปอันก่อให้เกิดความเจ็บแค้นในเครือญาติ มิตรสหายของพวกกบฏ รัฐบาลไม่ต้องการให้เกิดความ “เจ็บแค้น” ต่อกัน ประการที่สอง ไม่ควรมีข้อความที่ แสดงว่ารัฐบาล “อวดดีอวดเก่ง” แต่รัฐบาลกระทำไป ด้วยความชอบธรรมมิได้เกินสมควร ประการที่สาม หาก มีการตำหนิโทษพวกกบฏต้องให้เป็นการตำหนิเป็น รายบุคคล อย่าให้กระทบถึงญาติมิตรและกระทราชนวงศ์ ประการที่สี่ ต้องสำนึกว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นที่สักการะ มิให้มีข้อความกระทบกระทั่ง¹⁴⁶

จากนั้น พระปกเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินเยือน ยุโรปและอเมริกาเพื่อรักษาพระองค์ และในที่สุด พระองค์ทรงสละราชสมบัติ เมื่อ 2 มีนาคม 2477 ทรง สละราชสมบัติ ขณะประทับ ณ ประเทศอังกฤษ

หลังจากเหตุการณ์สงบลง รัฐบาลได้นำศพของทหาร ผู้เสียชีวิตทำบุญอุทิศส่วนกุศล ณ วัดราชาธิวาส และมีการจัดพิธีฌาปนกิจอย่างสมเกียรติ ณ ท้องสนามหลวง ในฐานะวีรชนของชาติ เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2476 นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่มีการฌาปนกิจสามัญชน ที่ท้องสนามหลวงซึ่งเคยเป็นทุ่งพระเมรุสำหรับเจ้านาย ตลอดประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์¹⁴⁷

ต่อมา รัฐบาลได้เสนอให้สภาผู้แทนพิจารณาร่าง “พระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดซื้อที่ดินและอสังหา- ริมทรัพย์อย่างอื่นเพื่อขยายและตัดถนนเชื่อมคมนาคม กรุงเทพมหานครกับดอนเมืองและเพื่อสร้าง

¹⁴³ ภูธร ภูมะธน, “ศาลพิเศษ พ.ศ. 2476, พ.ศ. 2478, และ พ.ศ. 2481” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521, หน้า 101-102.

¹⁴⁴ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี, “พระราชบันทึกทรงเล่า”, *เบื้องแรกประชาธิปไตย: บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์ พ.ศ.2475-2500*. กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2516, หน้า 11.

¹⁴⁵ “คำแนะนำ” ของ พันโท พระจรนเนติยุทธ์ กรมพระธรรมมุนูญ, วันที่ 30 มีนาคม 2476, หจข.สร 0201.1.5.1 / 1 ตั้งกรรมการ ออกไปร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ปกครองตามหัวเมืองพิจารณาไต่สวนการกระทำของพวกกบฏ (31 กรกฎาคม-3 มีนาคม 2476)

¹⁴⁶ สร. 0201.1.1/5 กลอง 1 คำสั่งผู้รักษาการฝ่ายรัฐบาลเนื่องในการปราบกบฏ (12 ตุลาคม 2476-2 พฤษภาคม 2476)

¹⁴⁷ ชาตรี ประกิตนันทการ, “เมรุคราวปราบกบฏบวรเดช: เมรุสามัญชนครั้งแรกกลางท้องสนามหลวง,” ใน ชาตรี ประกิตนันทการ, *ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2552, หน้า 92-118.

อนุสาวรีย์ทหารปราบกบฏ พ.ศ.2476” ขึ้น เพื่อการบรรจุอัฐิวีรชน 17 คน จากนั้นนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้กราบทูลนายพันเอก และนายนาวาเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีพระดำรัสเปิดอนุสาวรีย์ กองทหารแสดงความเคารพและมีการวางพวงมาลา จากนั้น มีเครื่องบินบินผ่านอนุสาวรีย์เพื่อเป็นเกียรติยศ ในตอนค่ำมีงานมหรสพฉลองยิ่งใหญ่

แม้ว่าอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญจะเป็นสถาปัตยกรรมอันเป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะเหนือฝ่ายกบฏของรัฐบาล แต่หากพิจารณาคำกราบทูลและคำนำในหนังสือในงานบรรจุอัฐิและเปิดอนุสาวรีย์ของหลวงพิบูลสงครามตลอดจนพระดำรัสตอบของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่างให้ความสำคัญในเรื่องความสามัคคี ความปรองดอง เพื่อความสงบสุขของประเทศชาติ ดังพิจารณาจาก คำกราบทูลของหลวงพิบูลสงครามว่า

“อนุสาวรีย์ 17 ทหารและตำรวจผู้กล้าหาญ ซึ่งประดิษฐานอยู่เฉพาะพระพักตร์และต่อหน้าท่านผู้รักชาติทั้งหลาย ด้วยความจริงใจของเกล้ากระหม่อมแล้ว ไม่มีความยินดี เพราะเป็นอนุสาวรีย์ที่ต้องสร้างขึ้นภายหลังจากเหตุการณ์อันเศร้าสลดที่สุด ที่คนไทยต่อคนไทยแตกความคิดความเห็นและจับอาวุธเข้าประหัดประหารกันเองจนถึงกับต้องเสียชีวิต... กระทรวงกลาโหมขออุททิตอนุสาวรีย์นี้ไว้แก่ชาติไทย เพื่อเป็นเครื่องสติเตือนใจชาวไทยว่า อย่าแตกความสามัคคีกัน ทั้งการคิด การพูดและการทำ หากแม้ว่าสิ่งระลึกเตือนสะเทือนใจนี้จะเป็นคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองแม้แต่น้อย ก็ขอให้ผลอันนี้ ไปเป็นเครื่องประดับวิญญานแก่สหชาติรักผู้กล้าหาญของเกล้ากระหม่อมทั้ง 17 นายนั้นตลอดกาล”¹⁴⁸

จากคำกราบทูลข้างต้น ย่อมสะท้อนความหมายของอนุสาวรีย์แห่งนี้ ที่มุ่งรำลึกถึงวีรกรรมของนายทหารและตำรวจที่สละชีวิตเพื่อปกป้องการปฏิวัติ 2475 พร้อมเป็นรูปธรรมที่ย้ำเตือนใจให้ทุกคนคำนึงถึงความสามัคคีและผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ

บทสรุป

หากวิเคราะห์การตัดสินใจในการปรับตัวของสถาบันพระมหากษัตริย์ภายหลังการปฏิวัติ 2475 แล้ว จะพบว่าแม้ว่า คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อประโยชน์ของชาติด้วยวิธีการปฏิวัติ แต่พระปกเกล้าฯ ในฐานะองค์พระประมุขของชาติตามระบอบใหม่ได้ทรงพระราชทานอภัยโทษให้ แต่ด้วยสถานการณ์และความมุ่งมั่นของกลุ่มผู้นำใหม่ที่ต้องการพัฒนาประเทศสยามให้มีความก้าวหน้าตามหลัก 6 ประการที่ได้ประกาศไว้ ประกอบกับสถาบันการเมืองต่างๆ (political institutions) ที่ถูกจัดตั้งขึ้นในระบอบใหม่ยังอยู่ในระหว่างการปรับตัวเข้าหากัน โดยแต่ละสถาบันการเมืองล้วนตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผลในการดำรงอยู่ (rational-choice of institutionalism) จนกระทั่ง เกิดการกระทบกระทั่งบานปลายไปสู่การใช้กำลังทางการทหารเอาชนะกัน จนนำไปสู่การก่อกบฏบวรเดชขึ้นในปี พ.ศ.2476

ในห้วงเวลานั้น แม้แต่ละสถาบันการเมืองจะมีเหตุผลในการดำเนินการต่อกัน จนก่อให้เกิดชัยชนะและความพ่ายแพ้ แต่สุดท้ายแล้ว สถาบันทางการเมืองทั้ง รัฐบาลและสถาบันพระมหากษัตริย์ล้วนมีความสามารถใคร่ครวญไตร่ตรองทางเลือกที่เหลืออยู่อย่างสมเหตุสมผลเพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ตนเองและประเทศชาติได้ต่อไป ดังที่พระปกเกล้าฯ ในฐานะตัวแทนของสถาบันพระมหากษัตริย์ ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยไม่เลือกความรุนแรงกระทำต่อรัฐบาลตามที่มีผู้กราบ

¹⁴⁸ ศรีัญญ เทพสงเคราะห์, “อนุสาวรีย์ปราบกบฏกับการรำลึกวีรชนผู้พิทักษ์การปฏิวัติ พ.ศ.2475,” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 34 ฉบับที่ 12 ตุลาคม 2556, หน้า 118-119.

บังคมทูลอยู่หลายครั้ง และการที่พระองค์ทรงเลือกที่จะวางพระองค์ออกจากการเป็นชนวนของความขัดแย้งระหว่างสถาบันการเมืองให้เพิ่มมากขึ้น จนสุดท้ายพระองค์เลือกการสละราชเมื่อ 2 มีนาคม 2477 เพื่อให้ประชาชนสยามได้พิจารณาหนทางที่เหมาะสมใหม่สำหรับโอกาสในการปรับตัวเข้าหากันระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และรัฐบาลตามระบอบใหม่ต่อไป¹⁴⁹ รวมทั้งภายหลังเหตุการณ์รัฐบาลได้ห้ามการกล่าวเสียดสีพระราชาวงศ์เพื่อมิให้เกิดความบาดหมางที่เพิ่มขึ้น และแม้ว่ารัฐบาลได้สร้างอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญขึ้น แต่แม่ทัพใหญ่ของฝ่ายรัฐบาล คือ นายพันเอก หลวงพิบูล-

สงคราม ได้มีคำกล่าวเปิดที่ต้องการคนไทยได้เกิดความปรองดองเพื่อประเทศชาติ ดุจเดียวกับพระราชประสงค์ของประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่ทรงได้กล่าวไปในทิศทางเดียวกัน

สุดท้ายแต่ไม่ท้ายที่สุด ผู้เขียนขอยกข้อความจากคู่มือพลเมือง (2479) ได้กล่าวสรุปว่า “การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญเป็นการปกครองของใหม่...ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพลเมืองทุกคนที่จะต้องร่วมมือร่วมใจกัน สนับสนุน ประคับประคองการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญที่ให้สิทธิและยกฐานะของพวกเราให้ดีขึ้นกว่าแต่ก่อนให้มั่นคงถาวรตลอดไป”¹⁵⁰

¹⁴⁹ โปรตดูเพิ่มเติมใน ฌัฐพล ใจจริง, “กำเนิดระบอบประชาธิปไตยแบบอำนาจจำกัด : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย 2475-2490,” *ฟ้าเดียวกัน* ปี 9, 1 (ม.ค.-มี.ค. 2554), หน้า 117-137; ศรีัญญ เทพสงเคราะห์, “คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระบอบใหม่ พ.ศ. 2478-2494: ที่มา แบบแผน และการปรับตัวของสถาบันกษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญ,” *ศิลปวัฒนธรรม*; 2555 ปี 33, 9 (ก.ค. 2555) 72-101.

¹⁵⁰ กรมโฆษณาการ, *คู่มือพลเมือง* (คณะรัฐมนตรีแจกในงานกฐินพระราชทาน ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส วันที่ 19 ตุลาคม 2479), พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2479, หน้า 37-38.

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

เอกสารชั้นรอง

กองบินช่วยทำการปราบกบฏ ระหว่างวันที่ 18 ตุลาคม - 4 พฤศจิกายน พ.ศ.2476. พระนคร: กรมอากาศยาน, 2476,

กุลลดา เกษบุญชู-มีดี. **วิวัฒนาการรัฐอังกฤษ ฝรั่งเศส ในกระแสเศรษฐกิจโลก จากระบบฟิวต์ลถึงการปฏิวัติ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

โฆษณาการ, กรม. **คู่มือพลเมือง.** คณะรัฐมนตรีแจกในงานกฐินพระราชทาน ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส วันที่ 19 ตุลาคม 2479, พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2479.

โฆษณาการ, กรม. **คำพิพากษาศาลพิเศษ พุทธศักราช 2482 เรื่อง กบฏ.** พระนคร: กรมโฆษณาการ, 2482.

งานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยาวรวงศ์ไพฑิลันธ์ (หม่อมราชวงศ์ เย็น อิศรเสนา) ณ วัดเทพศิรินทราวาส พุทธศักราช 2484. พระนคร : โสภณพิพรรฒธนากร, 2484.

จิตตะเสน ปัญจะ. “บันทึกของนายจิตตะเสน ปัญจะ เรื่อง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สั่งประหารคณะผู้ก่อการ 2475,” **ปาจารย์สาร** 26, 1 (ก.ค.-ต.ค. 2542).

จรรยา กุวานนท์. **เลียดหยดแรกของประชาธิปไตย.** พระนคร : สำนักพิมพ์สหกิจ, 2493

แฉล้ม เลี่ยมเพ็ชรรัตน์. **เคล็ดลับโหราศาสตร์ฉบับพิสดาร ภาค 3.** พระนคร : โรงพิมพ์บริษัทการพิมพ์อโยธยา, 2489.

แฉล้ม เลี่ยมเพ็ชรรัตน์. **พฤษศยสมัยจักรแบบจีน (ลักจับกะจื่อ).** กรุงเทพฯ : เกษมบรรณกิจ, 2511.

ชาติรี ประกิตนันทการ. “เมรุคราวกบฏบวรเดช: เมรุสามัญชนครั้งแรกกลางท้องสนามหลวง,” **ฟ้าเดียวกัน**. 5,2 (เม.ย.-มิ.ย 2550).

_____. “เมรุคราวปราบกบฏบวรเดช: เมรุสามัญชนครั้งแรกกลางท้องสนามหลวง,” ใน **ศิลปะ-สถาปัตยกรรม คณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์.** กรุงเทพฯ: มติชน, 2552,

ชาญนิคม นายพันตำรวจตรี หลวง “บันทึกชีวประวัติ ตอนกลาง (คราวตกทุกข์ลำบาก)”, **ธรรมบรรยายยามยากและชีวประวัติของพันตำรวจตรี หลวงชาญนิคม (ทอง จันทรส)**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2504,

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. **14 ตุลา: คณะราษฎรกับกบฏบวรเดช.** กรุงเทพฯ: ชมรมประวัติศาสตร์ ชุมชนวิชาการอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

อ้างศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. **2475 และ 1 ปี หลังการปฏิวัติ.** กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา, เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์, 2543.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. **การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2540.

- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. **ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475**. กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน, 2546.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “คำนิยม”, ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (บก.) **สมุดภาพพระยาพหลพลพยุหเสนา ภาค 2 : ปราบบกฏ พ.ศ. 2476**. กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ, 2558,
- นิคม จารุมณี, “กบฏบวรเดช พ.ศ.2476” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “กบฏบวรเดช: การเมืองของประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ของการเมือง,” **วารสารธรรมศาสตร์** ปี 13 ฉบับที่ 1 มีนาคม 2527.
- นิตา (ปราศรัย รัชไชยบุญ). **ครั้งหนึ่งยังจำได้**. กรุงเทพฯ: บริษัท สีเกลอ จำกัด, 2526.
- ณัฐพล ใจจริง. **ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ**. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน, 2556.
- ณัฐพล ใจจริง. “โหมกับการได้ปฏิวัติ 2475 : แฉล้ม เหลี่ยมเพชรรัตน์กับ ‘76 เทพการเมือง’,” **ศิลปวัฒนธรรม** 29, 8 (มิ.ย. 2551) น.102-115
- ณัฐพล ใจจริง. “กำเนิดระบอบประชาธิปไตยแบบอำนาจจำกัด : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย 2475-2490,” **ฟาเดียวกัน** 9, 1 (ม.ค.-มี.ค. 2554), น.117-137
- ณัฐพล ใจจริง. **ชีวประวัติของพลเมืองไทย : กำเนิด พัฒนาการและอุปสรรคกับการพิทักษ์ประชาธิปไตย (2475-ปัจจุบัน)**: ปาฐกถาปรีดี พนมยงค์ ประจำปี พ.ศ. 2556 กรุงเทพฯ : สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2556.
- “นายหนวย” (นายศิลปชัย ชาญเฉลิม). **เจ้าฟ้าประชาธิปไตย ราชันผู้นิราศ**. พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2495.
- นายหนวย, **เบื้องหลังราชนาวิ ปี 76**. พระนคร: สำนักพิมพ์สหกิจ, 2493,
- ปกเกล้าฯ, พระบาทสมเด็จพระ. “พระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ของพระปกเกล้าฯ ถึง หม่อมเจ้าจิรศักดิ์สุประภาต วันที่ 1 มีนาคม 2476,” , คุณหญิงมณี สิริวิรสสาร พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงมณี สิริวิรสสาร ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 1 ธันวาคม 2542, กรุงเทพฯ : แพรว สำนักพิมพ์, 2542.
- เปรมจิตร วัชรานุกร. **พระปกเกล้ากับชาติไทย**. พระนคร: การพิมพ์กรุงเทพฯ, 2489.
- แปลก พิบูลสงคราม, จอมพล. “คำปราศรัยของนายกรัฐมนตรีในโอกาสกษัตริย์สมัยวันฉลองรัฐธรรมนูญ 2482,” กรมโฆษณาการ. ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรี. พระนคร: พาณิชสุภผล, 2483..
- แปลก พิบูลสงคราม, จอมพล. “คำปราศรัยของนายกรัฐมนตรีปรับความเข้าใจเกี่ยวกับความในคำพิพากษาศาลพิเศษเรื่องกบฏ,” กรมโฆษณาการ. **ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรี**. พระนคร : พาณิชสุภผล, 2483.
- ประยูร ภมรมนตรี, พลโท. “คำไว้อาลัยและเบื้องหลังชีวิตการเมืองของร.ท.จกกล ไกรฤกษ์,” พิธีพระราชทานเพลิงศพ ร.ท.จกกล ไกรฤกษ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 15 มกราคม 2513
- ประยูร ภมรมนตรี, พลโท. **ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2518,

- ประดิษฐมนูธรรม, หลวง. คำชี้แจงเค้าโครงการเศรษฐกิจและเค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรกับเค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจ. พระนคร : ฤทธิ์โทษ, 2476.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ : การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ. นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน, 2556.
- “ไทยน้อย”. แม่ทัพवरเดช. พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2492.
- ทรงสุจริต นวรัตน์ หม่อมราชวงศ์ และหม่อมราชวงศ์ นิมิตรมงคล นวรัตน์ พรรคการเมืองสยามและต่างประเทศ พระนคร : โรงพิมพ์เจตนาผล, 2481.
- ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์. 2475 และ 1 ปี หลังการปฏิวัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา, 2543.
- ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (บก.) สมุดภาพพระยาพลพลพยุหเสนา ภาค 2 : ปราบบกภู พ.ศ. 2476. กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ, 2558.
- เรื่องของเจ้าพระยามหิธร (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ตีรณสาร, 2499),
- รามร่ำลึก (พระนคร: ม.ป.ท., ม.ป.ป.)
- รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่างๆ ซึ่งรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายทหาร, พลเรือนและราษฎรทั่วไป รวมเล่ม 1 ถึง 6 แจกในงานพระราชทานเพลิงศพคณะนายทหารและนายตำรวจซึ่งเสียชีวิตในคราวปราบบกภู พ.ศ.2476 ณ ท้องสนามหลวง วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2476. พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2476.
- ยาสุกิจิ ยาทาเบ (เขียน) เออิจิ มูราซึมา และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (แปล). บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศสยาม. กรุงเทพฯ : มติชน, 2550.
- พิธีพระราชทานเพลิงศพ ร้อยโท จงกล ไกรฤกษ์ (ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 15 มกราคม 2513). พระนคร: ศูนย์การพิมพ์, 2515.
- พูนพิศมัยดีศกุล, หม่อมเจ้าหญิง. สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น : ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475. กรุงเทพฯ : มติชน, 2543.
- รำไพพรรณี, สมเด็จพระนางเจ้า. “พระราชบันทึกทรงเล่า,” เบื้องแรกประชาธิปไตย: บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์ พ.ศ. 2475-2500. กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2516.
- วรรณไวทยาการ, พระองค์เจ้า. สุนทรพจน์แสดงต่อหน้าขบวนรถบรรทุกศพวีรชน แจกในงานบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานศพวีรชนผู้วายชนม์ในคราวปราบบกภู วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2476. พระนคร: โรงพิมพ์ประชาชาติ, 2476.
- สุตรจิตร์ จารุเศรณี ร.ท., ปราบบกภูบนที่ราบสูง. พระนคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2476.
- “เสาวรักษ์” (ร.ท.จงกล ไกรฤกษ์). ตัวยตายแต่ชื่อยัง. พระนคร : เกื้อกูลการพิมพ์, 2508.
- สินอนุสรณ์. พิมพ์ในงานศพ นายหลง สินสุข พันเอกพระยาเวหาสยานศิลปสิทธิ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 28 พฤษภาคม 2482. พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์, 2482.

แสง จุละจาริตต์. พันเอก, “แต่ท่านผู้มีพระคุณ,” อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก จรูญ รัตนกุล เสรีเริงฤทธิ์วันที่ 21 ธันวาคม 2526 วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักชั่น จำกัด, 2526.

ศรา ภัยพิพัฒน์, นาวาเอก พระยา. **ฝันร้ายของข้าพเจ้า**. พระนคร : ไทยโฆษณา, 2491.

ศุภสวัสดิ์ วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์, หม่อมเจ้า. **1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543.

ศรัญญู เทพสงเคราะห์. “อนุสาวรีย์ปราบกบฏกับการรำลึกวีรชนผู้พิทักษ์การปฏิวัติ พ.ศ.2475,” **ศิลปวัฒนธรรม** 34, 12 (ตุลาคม 2556), น. 112-129.

ศรัญญู เทพสงเคราะห์. “คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระบอบใหม่ พ.ศ. 2478-2494: ที่มา แบบแผน และการปรับตัวของสถาบันกษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญ,” **ศิลปวัฒนธรรม** 33, 9 (กรกฎาคม 2555), น. 72-101

หลวงชาญนิคม, นายพันตำรวจตรี, “บันทึกชีวประวัติ ตอนกลาง (คราวตกทุกข์ลำบาก),” **ธรรมบรรยายยามยาก และชีวประวัติของพันตำรวจตรี หลวงชาญนิคม (ทอง จันทรส)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาภูมิ-ราชวิทยาลัย, 2504.

โหมรอนราญ, หลวง. **เมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ**. พระนคร: โรงพิมพ์นครชัย, 2492.

“อ.รุ่งแสง”. **พ.27 สายลับพระปกเกล้า เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : ไทยเกษม, 2521.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ (ตู้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) ณ เมรุวัดตรีทศเทพ วันเสาร์ที่ 5 กุมภาพันธ์ 2520. กรุงเทพฯ : บุญส่งการพิมพ์, 2520.

อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์เอก พระยานายกนรชน (เจริญ ปريانนท์) ณ เมรุวัดระฆังโฆสิตาราม จังหวัดธนบุรี วันอาทิตย์ที่ 18 มีนาคม 2505. พระนคร: โรงพิมพ์การรถไฟ, 2505.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี พระยาพิชัยสงคราม(แก้ป สร้อยอิน). พระนคร: โรงพิมพ์กรมรถไฟ, 2510.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน. พระนคร: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2510.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี พระยาอนุภาพไตรภพ (จำรัส เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา). พระนคร: กรมแผนที่ทหารบก, 2504.

วิทยานิพนธ์

นิคม จารุณี. “กบฏบวรเดช พ.ศ.2476,” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

ภูธร ภูมะธน. “ศาลพิเศษ พ.ศ.2476 พ.ศ.2478 และ พ.ศ.2481,” , วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

วีณา มโนพิโมกษ์. “ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร,” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์-จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

สมพงษ์ แจ้งเร็ว, พันตำรวจโท. “บทบาทของตำรวจสันติบาลในประวัติศาสตร์การเมืองไทย พ.ศ.2475-2500,” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาษาอังกฤษ

- Nakharin Mektrairat, “A Cultural Explanation of 1932 Political Change in Siam: Power of Narration and national Identity in Thai Politics,” Ph.D. dissertation Submitted to The Graduated school of Asia-Pacific Studies Waseda University,2004,pp. I-II
- B. Rothstein. “Political Institutions: An Overview,” in **A New Handbook of Political Science**. H. D. K. R.E. Goodin (ed.). (Oxford, Oxford University Press, 1996) , pp.133-166.
- Barry R. Weingast, “Rational-Choice Institutionalism,” in **Political Science: State of the Discipline**. Ira Katznelson and Helen V. Milner (eds.) (New York: W.W.Norton& Company, 2002), pp.660-692.
- Benjamin A. Batson, **The End of the Absolute Monarchy in Siam**. (Singapore : Oxford University Press ,1984.
- Federico Ferrara .“The legend of King Prajadhipok : Tall tales and stubborn facts on the seventh reign in Siam,” **Journal of Southeast Asian Studies**, vol. 43,2012, pp 4-31.
- Federico Ferrara. **The Political Development of Modern Thailand**. (Cambridge : Cambridge University Press, 2015).
- James G. March and Johan P. Olsen ,“The New Institutionalism: Organization Factors in Political Life,” **American Political Science Review**, Vol.78 (1984), pp.734-749.
- James G. March and Johan P. Olsen. **Rediscovering Institution: The Organizational Basic of Politics**. (New York: The Free Press, 1989).
- Kathleen Thelen.“How Institutions Evolve,” in **Comparative Historical Analysis in the Social Sciences**, James Mahoney and Dietrich Rueschemeyer (eds.), (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp.208-240.
- KobkuaSuwanathat-Pian. King, **Country and Constitution : Thailand’s Political Development 1932 – 2000**. New York : Routledge Curzon, 2003.
- KulladaKesboonchoo Mead. **The Rise and Decline of Thai Absolutism**. New York : Routledge Curzon, 2004.
- Landon, Kenneth Perry. **Siam in Transition : A Brief Survey of Culture Trends in The Five Years since the Revolution of 1932**. (originally published in 1939 by University of Chicago Press)New York: Greenwood Press, 1968.
- P. Hall and R. Taylor. “A Political science and the three new institutionalism,” **Political Studies** Vol. 44, (1996), pp. 936-957.

Sivaram, M. **The New Siam in The Making : A Survey of The Political Transition in Siam 1932 – 1936.** Bangkok : Stationers Printing Press, 1936.

T.A. Koelble. “The New Institutionalism in Political Science and Sociology,” **Comparative Politics**, Vol.27, (1995), pp. 221-244.;

Winichakul, Thongchai. “The Changing Landscape of the Past: New Histories in Thailand since 1973,” **Journal of Southeast Asian Studies** 26, no. 1 (1995): 99-120.